

Economisch - Statistische Berichten

47e JAARGANG - 25 JULI 1962 - No. 2347

H. BRONS Jr

MAKELAAR IN ASSURANTIËN

TELEFOON (010) 11.19.80 *

MAURITSWEG 23
ROTTERDAM-2

vacatures

Het Economisch-Technologisch Instituut voor Gelderland roept sollicitanten op voor de vacature van een ervaren

sociaal-wetenschappelijk medewerker

(soc.-geograaf, sociograaf of soc.-econoöm).

Aanstelling in de rang van Planoloog.
Salarisgrenzen f. 8.478,— — f. 14.136,—, de komende 3 jaren te verhogen telkens met plm. 4 pCt. in verband met gedifferentieerde loonschaal.
W e r k z a a m h e d e n: regionaal welvaartsonderzoek en maatschappelijke facetten o.a. op het gebied van planning t.a.v. onderwijs, ziekenhuizen, bejaardentehuizen.

Brieven met uitvoerige inlichtingen en opgave van referenties te richten aan de Directeur van het Instituut, Postbus 172, Arnhem, binnen drie weken na het verschijnen van dit blad.

Bij het ministerie van Buitenlandse Zaken kunnen voor functies in de beleidssector worden geplaatst enige

JONGE ACADEMICI

(b.v.k. juristen en economen)

met belangstelling voor internationale vraagstukken en een behoorlijke kennis van de moderne talen. Leeftijd: b.v.k. tussen 25 en 30 jaar. Na een jaar dienst in de rang van adjunct-referendaris (salaris f. 567 tot f. 730 p. m.) kan, bij gebleken geschiktheid, aanstelling in vaste dienst volgen met bevordering tot referendaris 2e klas (salaris f. 710 tot f. 1062 p.m.). In de toekomst is een verdere bevordering tot referendaris (salaris f. 956 tot f. 1.246 p.m.) mogelijk. De genoemde salarissen zijn excl. vakantiegratificatie. De gelegenheid tot solliciteren bestaat ook voor hen, die binnenkort afstuderen of uit militaire dienst komen, dan wel reeds enige jaren werkzaam zijn.

Voor deze laatste categorie bestaat, indien de voorpraktijk aansluit bij de onderhavige functies, de mogelijkheid tot hogere inpassing.

Eigenh. geschr. soll. met voll. gegevens omtrent opleiding en ervaring kunnen worden gezonden onder no. 2-263/7188 (in linker bovenhoek van brief en env.) aan het bureau Personeelsvoorziening v. d. Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, Den Haag.

Voor een oriënterend gesprek kan desgewenst tel. een afspraak worden gemaakt. Tel. 18 40 00 - t. 286.

Reisdeviezen

Bagage-

en

ongevallenverzekeringen

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars

ROTTERDAM

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de

Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010) 3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoornlaan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgave van redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glass; L. M. Koyck; H.W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema. Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Een Britse stem tegen de E.E.G.

De voorpagina van de „New Statesman” ¹⁾ was kort geleden gesierd met een illustratie, die een spin in haar web voorstelde met de woorden „common market” op de rug en een bordje „welcome” in de poten. Deze karikatuur was kennelijk geïnspireerd door een artikel in dit nummer van Mrs. Barbara Castle M.P. (Labour), getiteld „The anti-socialist Community”. Het is interessant, gezien ook de recente discussie Gaitskell/Spaak, haar voornaamste argumenten tegen toetreding van het Verenigd Koninkrijk tot de E.E.G. kritisch weer te geven.

Een eerste reeks bezwaren berust op de vrees, dat belangrijke sociaal-economische voorzieningen die in het Verenigd Koninkrijk bestaan, ernstig aangetast zullen worden. Een effectieve politiek ter ontwikkeling van achtergebleven gebieden in de E.E.G. zou ontbreken omdat in de E.E.G. de industrie niet tot vestiging kan worden gedwongen. Voorts is de kartelpolitiek gebaseerd op de West-Duitse anti-kartelfilosofie, die nooit een succesvolle wetgeving tegen monopolies zou hebben voortgebracht en die in het raam van de E.E.G. het samensmelten van ondernemingen juist zou kunnen aanmoedigen. Op het gebied van de sociale verzekeringen zouden de verschillen in financiering — het Britse stelsel berust op grote bijdragen uit de Schatkist, terwijl in de landen van de E.E.G. werkgevers en werknemers het leeuwedeel van de sociale lasten voor hun rekening nemen — aanleiding geven tot concurrentievervalsing zodat deze Britse „subsidies” zouden moeten worden opgeheven.

Deze argumenten zijn niet zeer overtuigend. Het Verdrag van Rome geeft immers juist op de meeste van deze punten een ruime mate van vrijheid en de wijze, waarop de verdragsbepalingen geïnterpreteerd worden, zal in een uitgebreide E.E.G. mede door de Britse regering worden bepaald. Het is a priori zelfs niet uitgesloten, dat op de duur de Britse praktijk in de E.E.G. navolging vindt, vooral op het gebied van de sociale verzekering.

Een tweede reeks bezwaren betreft de toekomst en berust op de vrees, dat de greep van een eventuele socialistische regering op de nationale economie verlamd zal worden door de economische politiek van de E.E.G. Essentiële punten van het socialistische programma „Signposts for the Sixties” zouden worden bedreigd door de neo-liberale conceptie van het Verdrag en in het bijzonder zou uitbreiding van de overheidsinvloed op de investeringen bezwaarlijk kunnen worden verwezenlijkt. In de landen van de E.E.G. bestaan evenwel verscheidene regelingen, die vergelijkbaar zijn met wat de Labourparty voorstelt. Er is geen sprake van dat deze moeten worden opgeheven.

Het zwaartepunt van Mrs. Castle's betoog in aansluiting op de beschrijving van de hindernissen, die het socialistische programma in de weg gelegd zouden wor-

den, wordt gevormd door de volgende peroratie: „But the biggest obstacle of all would lie in the fact that, once inside the Common Market, private firms would increasingly develop on European lines, through mergers and other commercial links. In such a situation the task of nationalization would become well-nigh impossible because of the difficulty of breaking up units which had become internationalized. It is one of the main aims of the Treaty to encourage this”.

Het is onjuist te stellen, dat intracommunautaire samensmelting en samenwerking van ondernemingen een doelstelling van het Verdrag is. Het moet duidelijk worden onderscheiden van de bevordering van de concurrentie tussen de landen van de E.E.G. In enkele gevallen zal het concurrentieproces tot nuttige vormen van concentratie kunnen leiden, vooral wanneer blijkt, dat een grotere produktie-eenheid ook goedkoper produceert. Door een zodanige concentratie te aanvaarden wordt een aanwending van produktiefactoren bevorderd, die de verhoging van de levensstandaard het best dient.

Dit aspect van de integratie, de stimulerende invloed op de levensstandaard, zoekt men vergeefs in het artikel van Mrs. Castle. Toch vereist een objectieve beschrijving van de economische ontwikkeling in het Verenigd Koninkrijk, dat juist aan de evolutie van de levensstandaard bijzondere aandacht wordt geschonken. Dit is geschied in een studie van de O.E.S.O. ²⁾. Het bruto nationaal-product per hoofd van de beroepsbevolking nam volgens deze studie in de laatste vijf jaar in de landen van de E.E.G. ongeveer twee maal zo snel toe als in het Verenigd Koninkrijk. Een oorzaak hiervan is dat de produktieve investeringen in het laatste decennium slechts 11 pCt. van het Britse bruto nationaal product uitmaakten t.o.v. 15 pCt. in de E.E.G. Het produktie-apparaat heeft zich in het Verenigd Koninkrijk dus in geringere mate vernieuwd, hetgeen wederom een ongunstige invloed op de concurrentiepositie in de internationale handel heeft gehad.

De voorstanders van toetreding van het Verenigd Koninkrijk — men vindt in de „Labourparty” niet alleen „anti-common-marketeers”, als Mrs. Castle, maar ook een „common market campaign committee”, dat met de hulp van buitenlandse socialistische propaganda maakt voor toetreding —, verwachten, dat een scherpere concurrentie in het raam van een uitgebreide economische gemeenschap de Britse economie nieuw leven zal inblazen. Een verhoging van de investeringsquote is daarbij een conditio sine qua non voor versterking van de concurrentiekracht enerzijds en voor een snellere verhoging van het reële loonpeil anderzijds. Wellicht zal dit de schrijfster nog eens bekeren tot het credo „The common market is my castle”.

Luxemburg.

K. ZIJLSTRA.

²⁾ „Etudes économiques de l'O.C.D.E.”, Royaume-Uni, maart 1962.

¹⁾ Van 30 maart 1962, blz. 442.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Een Britse stem tegen de E.E.G., door Drs. K. Zijlstra	699	de Ruiter	707
Over gewijzigde maatstaven en gedeelde verantwoordelijkheid, door Mr. A. J. R. Mauritz....	700	Onze uitvoer naar Latijns Amerika, door Dr. H. Riemens	711
Het loonadvies van de S.-E.R.: verholde balsturigheid, door Prof. Dr. J. Pen	704	Boekbespreking:	
De theoretische prijs van woningen en de regeling van de bouwmarkt; door Dr. J. G. Knol en J.		Dr. W. J. Venter: The incidence of taxation on the brewing industry, bespr. door Drs. J. C. P. A. van Esch	712
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	713

Over gewijzigde maatstaven en gedeelde verantwoordelijkheid

Het jongste S.-E.R.-advies over de loonvorming¹⁾ ver- toont het beeld van een duidelijke reactie op 3 jaar praktijk- ervaring met het bestaande systeem van een gedifferentieerd loonbeleid. Het somt de bezwaren op tegen dit systeem en het beantwoordt de vragen van Staatssecretaris Roolvink door aan te geven welke uitgangspunten en maatstaven voortaan naar het inzicht van de Raad (deze oordeelt hierover met uitzondering van één lid unaniem) bij de loonvorming en het toetsingsbeleid moeten worden ge- volgd.

Daarnaast heeft de S.-E.R. opnieuw stil gestaan bij de wens naar een grotere vrijheid voor het bedrijfsleven en in samenhang hiermede zich uitgesproken over de vraag bij wie de verantwoordelijkheid voor de loonvorming ge- legen is. Evenals bij vorige gelegenheden wordt erkend, dat zowel het bedrijfsleven als de overheid voor de loon- vorming verantwoordelijkheid dragen. Die van het be- drijfsleven wordt in het advies als de primaire verant- woordelijkheid aangewezen. Die van de overheid wordt „haar eigen verantwoordelijkheid” genoemd. Het door de Raad thans voorgestane systeem kenmerkt zich zelfs, aldus de aanhef van de paragraaf, die over de positie van de overheid handelt, „door een verschuiving van de primaire verantwoordelijkheid voor de loonvorming van de cen- trale overheid naar het georganiseerde bedrijfsleven”. Met de op deze wijze geformuleerde afbakening van de ver- antwoordelijkheden heeft de Raad in zijn totaliteit in- gestemd. Niet unaniem oordeelt de Raad echter over de vraag welke gevolgen aan deze verschuiving van de pri- maire verantwoordelijkheid moeten worden verbonden. De grote meerderheid van de S.-E.R. ziet bij de nieuwe rol- verdeling de centrale overheid als hoedster van het alge- meen belang op de achtergrond treden, van waaruit zij wel van haar mening kan doen blijken, maar waarbij het haar niet gemakkelijk gemaakt wordt (via een globale aanwijzing aan het College van Rijksbemiddelaars) de teugels zelf weer in handen te nemen. Dit kan alleen in uitzonderingssituaties, maar hieraan dient een algemene loonpauze, een speciaal S.-E.R.-advies over de econo- mische toestand en overleg met het georganiseerde be- drijfsleven vooraf te gaan, opdat eerst nog zo mogelijk overheid en bedrijfsleven het over het toetsingsbeleid eens worden. Twee minderheden van „enige leden” van de Raad menen dat deze omslachtige procedure aan het onder- bijzondere omstandigheden naar voren treden van de over- heid niet behoeft vooraf te gaan. Hetgeen voor een van deze minderheden (de vertegenwoordigers van de niet- confessionele organisaties van grote werkgevers) van in- vloed is geweest op haar standpunt met betrekking tot de plaats die het College van Rijksbemiddelaars in de uit- voeringsorganisatie zal moeten blijven innemen.

Alvorens op het nieuwe S.-E.R.-advies zelf in te gaan is het interessant te zien hoe in de vorige adviezen van de Raad over loonpolitiek een aantal zaken werden gesteld, die nu opnieuw aan de orde zijn gekomen. Een hernieuwde

kennisneming van de voornaamste inhoud van deze ad- viezen geeft ook een indruk van de ontwikkeling van de denkbeelden.

Vorige S.-E.R.-adviezen.

Het eerste advies dat de Raad uitbracht (*februari 1951*) had betrekking op de in de naaste toekomst te voeren loon- en prijspolitiek. Het was in het bijzonder gericht op het zich toen voordoende gevaar voor het evenwicht in de betalingsbalans en de Raad sprak zich uit voor zekere beperkingen zowel van het verbruik als van de investeringen. Het advies bevatte een eerste for- mulering van de algemene doelstellingen der economische en sociale politiek. Op de samenhang van de loonpolitiek met de mogelijkheid van verwezen- lijking dezer doelstellingen werd gewezen.

Het advies van maart 1953 inzake het in de naaste toekomst te volgen systeem van loonbeheersing had betrekking op een verzoek van Minister Suurhoff om na te gaan of, en zo ja welke, wijzigingen moesten worden aangebracht in het gevolgde systeem van loonpolitiek. Hierbij stelde de Regering voorop voorhands van mening te zijn, dat enigerlei vorm van geleide loonpolitiek onder de gegeven omstandigheden niet kon worden gemist. De Raad was verdeeld over de vraag of het bestaande systeem wel voldoende elasticiteit bezat om aan de zelf-verantwoordelijkheid en het initiatief van de direct be- trokkenen met betrekking tot de loonvorming tegemoet te komen (N.B. Men had inmiddels ervaringen opgedaan met de eerste drie algemene loonronden, alle van 5 pCt., twee in 1950 en een in 1951). De kleinste mogelijke meerderheid van de Raad adviseerde tot het toestaan van bepaalde marges boven en beneden de bestaande richtlijnlonen. In herinnering zij hierbij gebracht, dat in de gehele periode van 1945 tot 1959 richtlijnlooncijfers (voor basislonen per uur van geschoolde en ongeschoolde arbeiders) een belangrijke rol hebben gespeeld in de praktijk van de Stichting van den Arbeid en het College van Rijksbe- middelaars. Ook waren er richtlijnen voor de belangrijkste secundaire arbeids- voorwaarden.

Nadat eerst in oktober 1954 de Stichting van den Arbeid een rapport hier- over had uitgebracht volgde in september 1955 een advies van de Raad inzake het vraagstuk van de toekomstige loonpolitiek. Zowel in het rapport als in het advies werd voorop gesteld de wenselijkheid „dat de primaire verantwoorde- lijkheid voor de loonvorming zoveel mogelijk diende te berusten bij het be- drijfsleven, waarbij de overheid als hoedster van het algemeen belang een aanvullende taak heeft”. De beide andere wenselijkheden, die werden uitge- sproken waren: dat het algemene loonniveau steeds in overeenstemming be- hoorde te zijn met de fundamentele economische en sociale factoren en dat de differentiatie in de lonen en andere arbeidsvoorwaarden zo groot mogelijk diende te zijn als met de coördinatiegedachte zou zijn in overeenstemming te brengen.

De Raad stemde dan ook in met het voorstel van het Stichtingsrapport om de mogelijkheid dat bij de bedrijfstaksgewijze loonvorming rekening zou wor- den gehouden met de bijzondere omstandigheden van de afzonderlijke be- drijfstakken (werkgelegenheid, produktiviteit en rentabiliteit) als een element van de loonpolitiek te erkennen.

Ondanks deze meerdere differentiatie bleef de Raad voorstander van de handhaving van richtlijnen. Het Stichtingsrapport wenste deze vastgesteld en gewijzigd te zien door de S.-E.R. De Regering zou besluiten dienaangaande kunnen schorsen en vernietigen en zo nodig zelf een beslissing kunnen nemen. Hierbij sloot de meerderheid van de Raad zich aan. Een minderheid bepleitte een vaststelling van de richtlijnen door het toetsingsorgaan. Als toetsingsorgaan stelde een meerderheid van de Raad, in navolging van het Stichtingsrapport, een tripartite loonraad voor (waarbij het College van Rijksbemiddelaars kwam te vervallen). Een belangrijke minderheid wenste daarentegen het College van Rijksbemiddelaars te handhaven.

De minderheid van de Raad verklaarde het onvoldoende te achten wanneer de bemoeiingen van de centrale overheid zich zouden beperken tot de vast- stelling van de richtlijnen. Zij oordeelde het op zichzelf ook niet juist dat de overheid alleen een aanvullende taak had op het gebied van de loonvorming. Eerder was hier sprake van een gedeelde verantwoordelijkheid van overheid en bedrijfsleven. Mede hierom was de minderheid van mening dat het be- staande toezichhoudende orgaan gehandhaafd diende te worden.

Vermeldenswaard is nog dat volgens het Stichtingsrapport de S.-E.R. in verband met eventuele wijzigingen van de richtlijnen een jaarlijkse economische analyse diende op te stellen, waarmede een uitspraak zou worden verkregen over het algemene loonniveau. De Raad nam deze gedachte over, maar vond deze strenge periodiciteit ongewenst.

Vier jaar later besteedde de Raad opnieuw veel aandacht aan de loon- politiek. In het advies van april 1959 over het in 1959 en 1960 te voeren sociaal- economische beleid sprak een grote minderheid zich uit voor de invoering van een gedifferentieerd loonbeleid (loonvoorstellen te baseren op de econo- mische omstandigheden van de bedrijfstak of onderneming; uniforme criteria zouden daarbij onnodig zijn). (Wel diende de noodzakelijke coördinatie in het oog te worden gehouden, terwijl loonsverhogingen niet in de prijzen zouden mogen worden berekend. Ook diende voor de loonsverhoging geen richting- gevend of maximum percentage te worden genoemd). De genoemde minder- heid was van oordeel dat dit stelsel de primaire verantwoordelijkheid voor de loonvorming bij de direct betrokkenen zou leggen. Twee kleinere minderheden waren tegen de invoering van een gedifferentieerd beleid: één groep wilde een geleidelijke ombuiging van het loonbeleid, waarbij eerst een volledig beeld en overeenstemming zouden moeten zijn verkregen omtrent de procedure en de gedragsregels; de andere groep verwierp het stelsel als zodanig omdat geen redelijke zekerheid bestond over de economische doelmatigheid en de sociale rechtvaardigheid ervan.

Tot zover dit resumé van de adviezen in vorige jaren. Tot welke concrete gevolgen hebben zij geleid? Het resultaat van het advies van 1953 is geweest dat een proefneming

¹⁾ Zie ook het artikel van Dr. W. Hessel in „E.-S.B.” van 18 juli 1962, blz. 680.

genomen werd met een marge bij de in maart 1956 toegestane loonsverhogingen van 3 tot 6 pCt. Op het advies van 1955 is eerst in mei 1961 gevolgd de voorlegging aan de S.-E.R. van een voorontwerp-Arbeidsvoorwaardenwet, beogende o.m. de instelling van een loonraad. Het advies van april 1959 boekte daarentegen een sneller resultaat. Een maand na de verschijning ervan bleek uit de regeringsverklaring van het Kabinet- de Quay, dat de invoering van een gedifferentieerd loonbeleid tot een onderdeel van het nieuwe regeringsprogramma was gemaakt.

Het nieuwe S.-E.R.-advies in het licht van zijn voorgangers.

Wat bij deze terugblik opvalt is het op zichzelf verheugende feit, dat telkens opnieuw — en dit geldt ook voor het advies van 6 juli — van de zijde van het georganiseerde bedrijfsleven de bereidheid wordt getoond met de algemene belangen van onze economie bij het loonbeleid rekening te houden. Het probleem dat blijft is echter de methode en de wegen aan te wijzen, die hiertoe op de meest effectieve wijze kunnen bijdragen.

De positie van de overheid levert sinds 1954/1955 een belangrijk discussiepunt op in de voortgaande gedachtenwisseling. Men wenst, hetgeen begrijpelijk is, een zo groot mogelijke vrijheid voor het bedrijfsleven en wil daarbij ook meer verantwoordelijkheid aanvaarden. Daarnaast moet erkend worden dat de overheid als hoedster van het algemeen belang een eigen verantwoordelijkheid heeft voor het loonbeleid. Deze zelfde overheid moet haar beleid richten op de vijf doelstellingen van onze economische en sociale politiek (de handhaving van een grote en stabiele werkgelegenheid, het evenwicht in de betalingsbalans, een investeringspeil dat de levensstandaard geleidelijk verhoogt, een aanvaardbare inkomensverdeling en een stabiel prijsniveau).

Op de mogelijkheid deze doelstellingen te realiseren — *dit geldt zelfs voor alle vijf doelstellingen* — zijn de uitkomsten van de loonpolitiek van grote invloed. Dat een loonpolitiek besluit in eerste aanleg een zaak is van de contractspartijen en daarnaast ook het georganiseerde bedrijfsleven in ruimere kring raakt spreekt vanzelf. Doet men echter aan de overheidstaak ten aanzien van de loonvorming geen afbreuk door deze als een aanvullende te zien? Met de minderheid van de S.-E.R. in 1955 zou ik daarom willen blijven spreken van een *gedeelde* verantwoordelijkheid van bedrijfsleven en overheid.

In het advies van 1955, evenals in het Stichtingsrapport van een jaar tevoren, werd het materiële loonbeleid nogal summier behandeld. Voorbij werd gegaan aan vragen betreffende de handhaving van richtlijncijfers naast het toepassen van meer differentiatie, het hanteren van de verschillende criteria e.d. Wel kwam men toen met het uitvoerige en hier en daar zeer gedetailleerde voorstel inzake een loonraad. Deze geschiedenis herhaalt zich min of meer dit jaar.

Ook in het nieuwe S.-E.R.-advies wordt aan de materiële problemen niet in die mate aandacht geschonken als wel gewenst was. Is het bijv. waar wat Dr. Hessel schrijft dat, „voor de toetsing van differentiële voorstellen geen regels kunnen worden gevonden en dat daarom juist het zwaartepunt der loonvorming in de interne coördinatie wordt gelegd, waar het geven en nemen op soepele wijze kan verlopen”? Ik heb hiervan een wat andere voorstelling, waarop ik nog nader zal terugkomen. In ieder geval valt het op dat de voorgestelde oplossing voor de kwestie van de maat-

staven, een kwestie die 3 jaar lang de kern vormde van vele loonpolitieke moeilijkheden, weinig overzichtelijk en te summier in het advies behandeld wordt. En ook nu weer wordt een voorstel gedaan dat neerkomt op een drastische ingreep in het institutionele kader, waarover uitvoerig wordt uitgewijd. De aannemelijkheid van het nieuwe systeem op dit punt wordt overigens toch nog onvoldoende toegelicht. Want het zal menig lezer, evenals mij, ontgaan waarom het dragen door het georganiseerde bedrijfsleven van een grotere directe verantwoordelijkheid voor de loonvorming als logische consequentie moet hebben, dat een orgaan van het bedrijfsleven zelf met de toetsing van alle loonvoorstellen moet worden belast. Zijn de wrijvingen gedurende de paar laatste jaren tussen bedrijfsleven enerzijds en Regering en College anderzijds niet veeleer toe te schrijven aan de gebreken van de huidige maatstaven en aan de pogingen telkens van overheidszijde om hierin met noodoplossingen te voorzien, dan aan de omvang van de zeggenschap over het loonbeleid van de Regering en het College zelve?

De gewijzigde maatstaven.

De voorstellen op dit punt vormen op zichzelf een sluitend geheel, zij het dus dat zij verspreid en wat summier uitgewerkt worden aangetroffen in de verschillende paragrafen. In de paragraaf over de halfjaarlijkse economische rapporten wordt voorgesteld, dat in deze rapporten min of meer concrete en wel kwantitatieve aanduidingen zullen voorkomen over de mogelijk geachte gemiddelde loonkostenstijging voor de naaste toekomst. Onder deze toekomstige periode dan te verstaan, telkens opschuivend, bijv. 4 halve jaren. Langs de weg van de interne coördinatie moet worden bereikt dat dit vooroverleg, hetwelk enerzijds de centrale werkgeversorganisaties en anderzijds de centrale werknemersorganisaties ieder in eigen kring zullen plegen met de aangesloten vakverenigingen, ertoe leidt dat het voor een bepaalde periode gestelde uitgangspunt voor de loonkostenontwikkeling ook wordt gerealiseerd (lees: niet zal worden overschreden). Enig onderling overleg tussen de werkgevers- en arbeidersvakcentralen onderling wordt hierbij verondersteld. De bedrijfstakken zullen bij hun voorstellen mogen afwijken van het toelaatbare gemiddelde en voor de toelaatbaarheid van deze afwijkingen zullen in het coördinatie-overleg — en zo nodig later bij de toetsing — de nodige argumenten moeten worden aangevoerd. Deze kunnen zijn gelegen in de werkgelegenheidssituatie, de produktiviteit, de rentabiliteit en de eisen die de coördinatie stelt, telkens in het betrokken geval.

Dat de eindtekst van het advies op bepaalde punten toch nog onvoldoende bezien is en sporen van haastwerk vertoont blijkt uit het feit, dat men de uitspraak tegenkomt, dat tussen de centrale organisaties (van werkgevers en werknemers) een zekere eenheid van opvatting zal moeten ontstaan over de mate van spreiding rondom het gemiddelde *loonniveau*. Op zichzelf is deze gedachte zeker niet verwerpelijk, maar in de redenering die gevolgd wordt had alleen maar gepast: een spreiding rondom de gemiddeld toelaatbare *loonkostenstijging*. Dat bij een wat vrijer loonbeleid opnieuw meer aandacht zal worden geschonken aan een geldend en toelaatbaar te achten loonniveau lijkt mij juist, maar deze gedachte verdient, zeker t.z.t. nog een nadere uitwerking. Uit het voorgaande volgt dat het advies dus een aantal gedragsregels geeft, die zowel

bij de coördinatie als bij de toetsing van loonvoorstellen zullen moeten worden toegepast. De eerder geciteerde uitspraak van Dr. Hessel in verband hiermede is dan ook niet recht duidelijk.

De aldus nog eens kort samengevatte voorstellen met betrekking tot de aan te brengen wijzigingen in het materiële vlak lijken alleszins aanvaardbaar, omdat zij in ieder geval een wezenlijke verbetering betekenen vergeleken met de op produktiviteitscijfers te baseren motiveringen van het huidige systeem. Enkele zwakke zijden van de nieuwe voorstellen zijn weliswaar duidelijk te onderkennen, maar zij moeten op de koop toe worden genomen. In de eerste plaats valt waarschijnlijk lang niet altijd te rekenen op unanieme halfjaarlijkse S.-E.R.-rapporten. Dit zal tot complicaties leiden, die niet steeds tijdig zullen kunnen worden opgelost. In de tweede plaats zullen nog heel wat problemen verbonden zijn aan de coördinatie in eigen kring, waarvan nadrukkelijk gesteld wordt dat deze gebaseerd moet zijn op vrijwilligheid. Ook is de veronderstelling dat via deze coördinatie het voornaamste voorwerk kan plaatsvinden, waardoor de weg vrij komt voor een eenvoudige toetsingsprocedure, natuurlijk enigermate gewaagd. Afgezien nog van moeilijkheden voortvloeiende uit het buiten het overleg blijven van ongeorganiseerde werkgevers of werkgeversgroepen, zal dit overleg zelf zeer hoge eisen stellen aan de onderlinge inschikkelijkheid. Ook het zoveel mogelijk op elkaar afstemmen van de coördinatieprocedures aan werkgevers- en werknemerskant, dat op zichzelf natuurlijk gewenst lijkt, zal in de praktijk waarschijnlijk niet eenvoudig blijken te zijn.

Loonbeleid en prijsbeleid.

De loonpolitieke maatstaven, zoals die sinds 1959 hebben gegolden, hadden automatisch duidelijk consequenties voor het prijsbeleid. Het lag immers voor de hand, dat bij aanvaarding van prijsstabilisatie als doelstelling van het beleid het funderen van verbeteringen van arbeidsvoorwaarden op de micro-economische produktiviteit tot de stelregel moest leiden dat loonsverhogingen in beginsel geen aanleiding mochten zijn tot prijsverhogingen. In de tot dusverre gevolgde gedachtengang immers betekent de combinatie van een zekere produktiviteitsverhoging (lees: arbeidskostenverlaging) met een corresponderende loonsverhoging een gelijkblijven van de totale arbeidskosten, dus het ontbreken van enige noodzaak tot prijsverhoging.

De gewijzigde beoordeling van de maatstaven, zoals de S.-E.R. die thans unaniem heeft aanvaard, ontnemt de grondslag aan deze nauwe samenhang tussen loonsverhogingen en prijzen. Wanneer een verbetering van de arbeidsvoorwaarden in vele gevallen ook op andere wijze wordt gemotiveerd dan aan de hand van de micro-economische verbetering van de produktiviteit, dan is het niet meer zeker — eerder is het tegendeel te verwachten — dat een loonsverhoging uit een oogpunt van kostprijsvorming neutraal is.

De S.-E.R. heeft dit ingezien en in een aan dit onderwerp gewijde paragraaf van dit rapport geadviseerd tot een zekere mate van ont koppeling van loon- en prijspolitiek. Voor zover een verbetering van arbeidsvoorwaarden niet méér uitsluitend wordt gemotiveerd door een produktiviteitsvergroting in de desbetreffende bedrijfstak, ligt het loslaten van de oude stelregel voor de hand. Daarom zal moeten worden gezocht naar andere criteria voor

het prijsbeleid. In het advies worden dan ook enkele nieuwe procedureregels globaal aangeduid. Daarop ga ik in het verband van dit artikel niet nader in. Slechts terloops zou ik willen opmerken dat in algemene bewoordingen aandacht is geschonken aan die bedrijfstakken die op grond van een expanderende vraag niet aan loonsverhogingen kunnen ontkomen zonder dat een produktiviteitsverbetering in voldoende mate de noodzaak tot verhoging van de prijzen vermijdbaar doet zijn. Er worden geen namen genoemd maar dat in het bijzonder bepaalde sectoren van de dienstverlening hiermede zijn beoogd, zal voor iedereen duidelijk zijn.

De gewijzigde toetsingsprocedure.

De Stichting van den Arbeid krijgt in het meerderheidsvoorstel voor de toetsingsprocedure een bijzonder zware taak toebedeeld. Volgens dit voorstel zou de Stichting reeds aanstonds voor een groot deel de taak van het College van Rijksbemiddelaars dienen over te nemen. De taak die het College zou behouden naar de opvatting van de meerderheid, zou bestaan uit: 1) het nemen van een beslissing, zo nodig door het vaststellen van een bindende loonregeling, in die gevallen dat de Stichting van den Arbeid bij de toetsing van een loonvoorstel het niet eens wordt over een decisie; 2) de controle op de naleving van een tijdelijk door de Regering te geven globale aanwijzing. Deze aanwijzing zal in uitzonderingsgevallen worden gegeven wanneer tussen de Regering en de Stichting van den Arbeid geen eenheid van opvatting bestaat over het loonbeleid en de Regering, nadat eerst nog een loonpauze is afgekondigd en de S.-E.R. is geraadpleegd, een ingrijpen noodzakelijk acht. In alle andere gevallen treedt de Stichting op. Bij de toetsing zelf wordt onderscheid gemaakt tussen een soort voortoetsing — het bekijken van een c.a.o.-voorstel op de vraag of al dan niet getoetst moet worden — en de toetsing zelf.

Ook zij die aanvankelijk zich misschien aangetrokken gevoelen door het argument dat deze door de Stichting te verrichten toetsing nodig wordt geacht om de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven voldoende inhoud te geven, zullen vooral indien zij over de nodige praktijkervaring beschikken bij nadere overweging open moeten staan voor de bezwaren die aan dit voorstel zijn verbonden.

Het voornaamste bezwaar dat hiertegen naar mijn mening terecht wordt aangevoerd is dat onder bepaalde omstandigheden, juist wanneer hoge eisen aan de toetsing moeten worden gesteld, bijv. bij een zich ontwikkelende looninflatie, de waarborgen niet in voldoende mate aanwezig kunnen zijn dat een orgaan van de centrale organisaties steeds de vereiste objectiviteit zal betrachten. De invloed van vakorganisaties (hetzij van werkgevers-, hetzij van werknemerskant) op het beleid van de centrale organisaties is nu eenmaal groot omdat het de vertegenwoordigers van deze organisaties zijn, die tezamen de bestuurscolleges vormen welke het beleid bepalen. Dit mag men niet uit het oog verliezen in al die gevallen, waar van centrale organisaties verlangd wordt dat zij ook volledig met het algemeen belang zullen rekening houden.

Een tweede bezwaar is gelegen in de spanningen die bij het hanteren van de beslissingsbevoegdheid door de Stichting van den Arbeid zowel binnen de centrale organisaties als in de Stichting zelf kunnen ontstaan. Spanningen van

deze aard zullen als ontbindende krachten door de centrale organisaties worden ondervonden. In lichtere mate zullen deze spanningen zich ook voordoen, wanneer de Stichting als adviesorgaan optreedt. Maar tussen het uitbrengen van een advies en een beslissing bestaat een belangrijk verschil. Na het ongunstig uitgevallen advies is er voor partijen vaak nog gelegenheid de eigen zaak te verdedigen voor het wat verder van partijen afstaande College van Rijksbemiddelaars. Dit maakt het aanvaarden van de eindbeslissing, ook indien die overeenkomstig het advies uitvalt, lichter.

Een derde ernstig bezwaar van praktische aard is gelegen in het feit dat de S.-E.R.-meerderheid in het geheel niet getreden is in een beschouwing over de uitvoerbaarheid van het voorstel om de taak van het College van Rijksbemiddelaars grotendeels over te dragen aan de Stichting van den Arbeid. Worden de stafleden en de overige functionarissen van het College van Rijksbemiddelaars uitgeleende arbeidskrachten die grotendeels gaan werken ten behoeve van de niet over een eigen apparatuur beschikkende Stichting? En zullen de Rijksbemiddelaars hun functie willen blijven vervullen alleen voor incidentele opdrachten, die des te moeilijker zullen kunnen worden uitgevoerd als de continuïteit uit hun werk is weggevallen?

Sterke argumenten pleiten dan ook naar het mij voorkomt voor de onverkorte handhaving van de functies van het College ook bij een gewijzigd loonbeleid in materiële zin. Dit houdt het College door de geregelde voelingname met het bedrijfsleven in de juiste vorm voor die perioden, waarin het in meerdere mate dan anders actief zal moeten optreden hetzij omdat bepaalde spanningen in het bedrijfsleven nopen tot een meer kritische beoordeling van de Stichtingsadviezen, hetzij omdat — in de nieuwe conceptie — de Regering bij wijze van uitzondering zich genoodzaakt ziet een tijdelijke algemene aanwijzing aan het College te geven.

Juridisch is het stellig uitvoerbaar het College de positie te verschaffen die met het gewijzigde materiële loonbeleid in overeenstemming is. Bij de aanvang daarvan zal de Minister een algemene aanwijzing geven, waarbij het College opgedragen wordt bij zijn toetsingsbeleid dezelfde uitgangspunten te volgen die ook voor de loonvorming in de praktijk van het bedrijfsleven worden gehanteerd. Ook zal het College bij zijn beleid dienen te betrekken de opvattingen van de overheid, voor zover deze aan het bedrijfsleven zijn kenbaar gemaakt. Wanneer dan, in uitzonderingsgevallen, aan het College nog een nadere algemene aanwijzing wordt gegeven, waarvan aangenomen wordt dat deze voor een beperkte tijdsduur zal gelden, zal het College zich daarnaar dienen te gedragen. Op de aldus aangegeven grondslagen zal het College verplicht zijn zijn beleid te voeren en de verantwoordelijkheid hier voor te dragen.

Conclusie.

Mogen de gevolgen van het S.-E.R.-advies van 6 juli zijn dat het materiële loonbeleid wordt omgebogen in de door de Raad voorgestane zin. Daarmede zou het algemeen belang zeker gediend zijn, al zullen nog wel de nodige overgangsmoeilijkheden moeten worden overwonnen. Het algemeen belang lijkt mij bepaald niet gediend met de door de Raadsmeerderheid gewenste wijziging van het institutionele kader.

Scheveningen.

Mr. A. J. R. MAURITZ.

E.-S.B. 25-7-1962

elk aandeel

'Vereenigd

Bezit van

1894'

vormt in

feite een

deskundig

samengestelde

aandelen-

portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ca. 200 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissarissen kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD

BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

(I. M.)

Dit advies is het meest opmerkelijke, dat de S.-E.R. ooit uitbracht. Het bedrijfsleven neemt vierkant stelling tegen het regeringsbeleid, doch doet dat, volgens schrijver, op te weinig openhartige wijze. Daardoor komen een aantal hoofdzaken van de huidige constellatie niet of nauwelijks in het advies ter sprake: de ergernissen van het bedrijfsleven, de verdiensten van het produktiviteitscriterium, de looninflatie van de afgelopen periode, de lievelingstheorieën inzake lonen en prijzen van de voorzitter van de werkgroep, de kracht en het gezag van de Stichting van de Arbeid, devaluatie als veiligheidsklep, de bevolkingsgroei die uiteindelijk een der voornaamste aanleidingen behoort te zijn tot matiging der lonen. Alleen de minderheid maakt gewag van het feit, dat de bedrijfstakken ook nog zoiets als specifieke belangen hebben! Dit gebrek aan cynisme lokt cynisme bij anderen uit.

Gebrek aan cynisme.

Het advies inzake de loonvorming is zonder twijfel het meest opmerkelijke, dat de S.-E.R. tot nu toe uitbracht¹⁾. Nog nimmer nam het bedrijfsleven zo duidelijk stelling tegen het regeringsbeleid. En niet alleen op het stuk van de lonen; ook tegen de institutionele opzet, zoals die in de Arbeidsvoorwaardenwet is gedacht (men heeft over die laatste zelfs niet eens willen praten). En ook de prijs-politiek komt er slecht af. De Britten zouden zeggen: „Put it in your pipe and smoke it”.

Het is evenwel tevens opmerkelijk, dat de Raad zijn beschouwingen formuleert in de taal van de Regering. Hij neemt de doeleinden over, opereert met dezelfde begrippen van macro-economische aard, bekijkt het economische leven zoals de Overheid dat zou doen. Dat klopt, zo zal men zeggen, want de S.-E.R. is in zekere zin een stuk overheid. Jawel, maar de S.-E.R. past de macro-economische gedachtegang ook toe op de Stichting van de Arbeid en op alle organen die de „interne coördinatie” zullen verzorgen. Uit dit document springt duidelijk naar voren, hoezeer iedereen in Nederland het beste voor heeft met iedereen, althans op papier. Op bijna elke bladzijde komt men, impliciet of expliciet, het woord „verantwoordelijkheid” tegen. Er is ook een didactische paragraaf aanwezig, over de vele factoren die de loonvorming beheersen (en die voornamelijk neerkomen op vraag- en aanbod-verhoudingen. Een omineuze filosofie, maar daarover later). Die didactiek om zich zelfs wil blijft ook helemaal in de traditie van de stukken die de Overheid laat uitgaan. Geen wonder in een land waar onderwijs en beleid zozeer zijn verstrengeld.

Die verstrengeling ontmoet bij mij geen bezwaar, maar de vermenging van de gezichtspunten van Overheid en bedrijfsleven leidt tot een overmaat van goede bedoelingen. Daardoor is dit advies te mooi om waar te zijn. Alles is voor ieders bestwil. Het document lijdt aan een volstrekt gebrek aan cynisme — slechts het betoog van een minderheid wijkt op lofwaardige wijze even af van dit pad (zie

¹⁾ Zie ook Dr. W. Hessel: „De S.-E.R. over loonvorming” in „E.-S.B.” van 18 juli jl.

Het loonadvies van de S.-E.R.: verhulde balsturigheid

hierna). Maar dat gebrek aan cynisme lokt cynisme van anderen uit. Onderstaande aantekeningen willen in deze zin een onpopulaire aanvulling op het rapport geven. Het spreekt vanzelf, dat niemand ter wereld, en zelfs de S.-E.R. niet, verantwoordelijkheid draagt voor deze aanvulling. De enige uitzondering is de ondergetekende, en ook dat is nog aan twijfel onderhevig.

Demasqué.

In de eerste plaats had de S.-E.R. een helderder en expliciete beschrijving kunnen geven van de mentaliteit, van waaruit hij zijn advies heeft opgezet. Deze zou als volgt hebben kunnen luiden:

„Gij, Regering, vraagt onze mening over de wijze waarop het produktiviteitscriterium kan worden aangevuld, maar zo laten wij ons niet vangen. Dat criterium hangt ons ongemeen ver de keel uit. Wij zijn er enkele jaren mee vervolgd, gehinderd en geplaagd. Men had ons vrijheid beloofd en we kregen de dictatuur van de cijfertjes, gecombineerd met aanwijzingen, nadere aanwijzingen en ad hoc ingrijperijen van de Staatssecretaris. Wij hebben daar hoofdpijn van gekregen en we willen er zo gauw mogelijk af. En het hele systeem kan ons gestolen worden. We zien dan ook niets meer in de opzet van de Arbeidsvoorwaardenwet; een Loonraad, die ons eerder nog wel aardig leek, zit ons nu ook in het verkeerde keelgat. Wij willen nu onze eigen boontjes doppen. U kunt, wat ons betreft, opvliegen en tevens de prijspolitiek, waar velen van ons ook meer dan genoeg van hebben, in Uw vlucht meenemen. Gelieve onze aanbevelingen in deze geest te begrijpen”.

Het produktiviteitscriterium.

Een dergelijke preambule zou niet beleefd zijn geweest, maar wel duidelijk. Zij zou begrijpelijk hebben gemaakt, waarom het produktiviteitscriterium, dat grote voordelen heeft, geen goed woord krijgt. Macro-economisch — en de S.-E.R. houdt toch zo van het algemeen belang, *dus* van macro-economie? — heeft loonstijging-volgens-produktiviteitsstijging het onmiskenbare voordeel, dat de arbeidskosten geen kostprijsverhogende werking uitoefenen, en dat de categoriale verdeling een zekere constantheid

vertoont. Die twee dingen zijn niet te versmaden. Maar de eenling in de S.-E.R., die daarop wees, bleef een eenling. Waarom? Omdat het bedrijfsleven in het woord produktiviteit de symboliek ziet van het gevoerde beleid, en er daarom af wil. (Collega Andriessen heeft, pikant detail, in de tekst van die minderheid een formuletje gebruikt, terwijl gewone woorden in dit geval best hadden kunnen volstaan. Waarom de stier dit rode lapje voorgehouden?)

Nu de S.-E.R. de cynische weg onbegaanbaar heeft gevonden stelt hij zich bloot aan het verwijt van inconsistentie. Zijn halfjaarlijkse verkenning van de situatie, die de grondslag voor de nieuwe loonpolitiek moet opleveren, zal zo vast als twee keer twee vier is, stuiten op het gemaakte produktiviteitscriterium. Ook nog wel op enkele andere dingen, zoals de loonkostenontwikkeling in het buitenland en dergelijke. Maar de produktiviteit zal de doorslag geven, en niet de vraag- en aanbodverhoudingen op de arbeidsmarkt. Men kan niet onder de simpelste van alle economische wetten uit, namelijk dat de pressiegroepen binnen het raam der middelen moeten blijven, wil er geen inflatie komen.

Ik bedoel niet, dat het produktiviteitscriterium het omgeva van de bedrijfstaksgewijze loononderhandelingen moet zijn. Er moet mee geschipperd worden. De fout van de bestaande loonpolitiek is, dat de stap van het macro-niveau naar de bedrijfstakken met te grote directheid is gemaakt. Zo ontstond een starheid, die begrijpelijk was in het licht van de wens, looninflatie te voorkomen; dit is trouwens niet eens gelukt, waarover nader. Maar de geringe mogelijkheid tot schipperen, anders dan door de rekenkunde van de produktiviteit, heeft kwaad bloed gezet.

Recente ervaringen.

De Regering heeft dus de fout gemaakt het bedrijfsleven door middel van een theoretische macro-constructie alle bewegingsvrijheid en zelfs de schijn van een bewegingsvrijheid te ontnemen. Daar was, naast een goed-nederlandse neiging tot dogmatiek, een reden voor. Een der opmerkelijke kanten van het S.-E.R.-advies is, dat deze reden, die bij iedereen bekend is, er niet in voor komt. Het punt is, dat in weerwil van het gespartel van Ministers, Staatssecretarissen en het College om zulks te voorkomen, de lonen sterker zijn gestegen dan de arbeidsproduktiviteit, die geremd is door de werktijdverkortung. De arbeidskosten stegen in 1961 dan ook met 7 pCt. Onder die omstandigheden is het begrijpelijk, dat de Regering op alle manieren, die in het systeem pasten, tegendruk tegen het bedrijfsleven is gaan bieden. Tegen precies datzelfde bedrijfsleven, dat nu zegt: wij willen het zelf gaan doen, en dan gaat het beter.

Zou de S.-E.R. over een voldoende dosis cynisme hebben beschikt, dan zou hij een argument bij de hand hebben gehad om zich hieruit te redden. Hij had kunnen zeggen:

„Gij, Regering, zijt zo ernstig bezorgd over de stijging der arbeidskosten, en zulks vooral met het oog op onze internationale concurrentiepositie, die immers de groei van de export helpt bepalen en daarmee in belangrijke mate ook de groei van het nationale inkomen. En gij ontleent daar de motieven aan, om ons, voor ons eigen bestwil, dwars te zitten. Maar hoe komt het dan, dat Ge, zomaar, zonder enige behoorlijke reden, de gulden hebt gerevalueerd? Die wonderlijke daad is verdedigd op grond van de „fundamentele onevenwichtigheid”, dat wil zeggen een verschil tussen de loonkosten bij ons en elders. Nu van

tweeën één: óf die structurele onevenwichtigheid bestond, en dan is die uitermate grote bezorgdheid voor enige loonstijging overdreven, om niet te zeggen, gefingeerd; ófwel de bezorgdheid voor de loonstijging was juist, maar dan had Gij maar niet moeten revalueren. In beide gevallen treft de Regering blaam; in beide gevallen nemen wij Uw loonpolitieke voorzichtigheid met zeven scheppen zout”.

En als wij dan leefden in een land, waar oprechtheid meer werd gewaardeerd, had de Regering kunnen antwoorden: „Ge hebt gelijk, we hadden niet moeten revalueren. Maar onze fout is misschien vergeeflijk, want we hadden gerekend op een hele golf van revaluaties; in plaats daarvan zijn we alleen met de West-Duitsers in één schuitje komen te zitten. Wij regeren nu eenmaal niet zonder ons soms te vergissen, en dat moet dan, uit de aard der zaak, door de samenleving worden gehonoreerd: in dit geval met een matiging op het stuk van de loonkosten. Daar heeft het bedrijfsleven niet genoeg aan meegewerkt, en zo komt van het een het ander. Wij ontnemen aan deze gang van zaken een zeker scepticisme nopens die verantwoordelijkheid, die U zo gaarne zoudt willen dragen”.

Maar zo openhartig zijn wij niet.

Prijspolitiek op losse schroeven.

Een van de dingen, waar de Regering mee in de maag komt te zitten, als zij het advies opvolgt, is de prijspolitiek. Het is de kracht — als men dat woord hier tenminste wil gebruiken — van het beleid, dat prijsverhogingen slechts bij hoge uitzondering gemotiveerd mogen worden door loonsverhogingen. Als die pijler wegvalt, wordt het systeem van de prijspolitiek enorm verzwakt. Het rapport ontlokt de cynici een wrang gelach als het zegt dat „door de overheid een beleid moet worden gevoerd dat een onverantwoorde opwaartse ontwikkeling van het algemene prijspeil voorkomt. Met het oog hierop dient de overheid primair de instrumenten van de monetaire en de budgettaire politiek te hanteren”. Die juxtapositie staat in een advies over de loonpolitiek, op een tijdstip waarop iedereen weet, dat de lonen in het afgelopen jaar kostprijsverhogend hebben gewerkt.

Nu mogen de bespiegelingen van de S.-E.R. over de prijzen weinig overtuigend zijn — zij gaan vooral ook over de gevaren van een te laag kostenpeil (!) —, begrijpelijk zijn zij wel. De voorzitter van de subcommissie, die dit rapport heeft voorbereid, heeft reeds vijf jaar geleden in „Economie” geschreven, dat prijspolitiek zinloos is (want alleen tot hogere belastingen leidt; heus, zo was de conclusie) en dat de Minister de moeite beter kon sparen ²⁾. Zijn betoog behoef ik hier niet weer te geven of te weerleggen; dat is al eerder in dit tijdschrift gebeurd ³⁾. Maar het zal de cynicus niet verwonderen dat deze voorzitter, samen met een bedrijfsleven dat om begrijpelijke redenen geen brood ziet in het contrariëren van eigen prijsvoornemens, de poot doorzaagt van de stoel waarop de Minister zit.

Men zou trouwens nog een heel ander standpunt kunnen innemen, te weten: wat is de aardigheid van een prijspolitiek, die niet weet te voorkomen dat de bouwrijzen stijgen en stijgen, zodat de huurverhogingen er goeddeels

²⁾ Prof. Dr. D. B. J. Schouten: „Het verband tussen een politiek van prijsstabilisatie, het betalingsbalanssaldo en de belastingdruk”, „Economie” van maart 1957.

³⁾ „Is de prijspolitiek nog de moeite waard?” in „E.-S.B.” van 19 juni 1957.

door worden geneutraliseerd. Moeten wij in huilen uitbarsten over het verdwijnen van een beleid, dat mede gekenmerkt wordt doordat het de stijging van de aardappelprijzen pas op het laatste nippertje ging bestrijden, zonder daarbij veel effect te sorteren? Is het niet wat overdreven, veel waarde te hechten aan prijsvoorschriften die, naar ieder kind weet, links en rechts worden omzeild, en die zo lek zijn als een mandje? Moeten wij daarvoor soms dat ingewikkelde loonpolitieke systeem overeind houden?

Maar alweer: dergelijke taal is in Nederlandse rapporten niet gebruikelijk. Ik laat in het midden of het juiste taal zou zijn. Persoonlijk zie ik er een onderschatting in van de psychologische uitwerking van het huidige beleid. Maar dat velen zo denken lijkt waarschijnlijk. Alleen, dit zegt men niet. Men spreekt liever over prijsstabiliteit en hoe mooi die zou zijn en hoezeer wij allen daaraan mee moeten werken.

Risico's.

Dit alles zegt nog niets over de vraag, of het door de S.-E.R. voorgestelde stelsel aanbeveling verdient. Dat hangt natuurlijk in de eerste plaats af van het vertrouwen dat men heeft in de Stichting van de Arbeid en in de zogenaamde interne coördinatiehoeksteen van de nieuwe opzet. De bewoordingen van het advies zijn van dien aard dat het haast ongepast is om te twijfelen aan het gezag, de kracht, de verantwoordelijkheidszin en wat niet al van de betrokken organen. Maar het zijn juist dergelijke betogen, waarin nergens (behalve in het standpunt van de minderheid)⁴⁾ het gewone eigenbelang om de hoek komt kijken, die de cynici in hun verzet stijven. Hier is teveel harmonie. Het is te mooi om waar te zijn.

Daar zijn nog enkele feiten, die tot scepsis manen. De loontontwikkeling zelf, in de afgelopen periode. Ja, maar die geschiedde onder het oude systeem. Toen is het bedrijfsleven zo gehinderd, dat van de eigen verantwoordelijkheid te weinig terecht kwam. Geloven wij het? Ik weet het niet.

Kritisch stemt ook de passage in het advies over de loonbepalende factoren. Daar worden de vraag- en aanbodfactoren zo heel nadrukkelijk genoemd, en zelfs zonder dat Prof. Witteveen in de Raad zitting heeft. Vraag en aanbod bij volledige werkgelegenheid en a fortiori bij een zekere spanning op de arbeidsmarkt — wat is dat anders dan een uitnodiging tot looninflatie? Natuurlijk, de S.-E.R. schrijft telkens, wanneer het over vraag en aanbod gaat, het woord „structureel” erbij. Maar of de praktijk van de loonvorming zich erg veel van de didactische onderscheiding tussen „structureel” en „conjunctuureel” zal aantrekken, valt te betwijfelen.

En dan is er het praktische punt, dat een groot deel van het bedrijfsleven — C.S.W.V. en V.N.W. — wel degelijk het gevaar voor „wrijving” onder het nieuwe bestel aanwezig acht. Wrijving, die bij een voldoende omvang van de totale afzet — doel van de regeringspolitiek! — gemakkelijk kan worden omgezet in loonsverhoging, die wordt omgezet in prijsverhoging. Als deze beweging

⁴⁾ De minderheid acht het „onjuist... dat... van het bedrijfsleven wordt verlangd om, met voorbij zien van eigen specifieke belangen, geheel zelfstandig te bepalen welke matiging... noodzakelijk is”. Een verfrissend moment, die woorden: „eigen specifieke belangen”. Het rapport wekt elders de indruk dat zo iets niet bestaat. Men hoort wel eens zeggen, dat sommige mensen in badpak in het bad gaan.

op gang komt, is er weinig kruid meer tegen gewassen. De S.-E.R. maakt verkenningen, maar kan er na deze halfjaarlijkse bevrediging verder óók niets aan doen. De Stichting en de interne coördinatie komen onder invloed van precies dezelfde krachten, die wrijving transformeren in prijsverhoging. Het College kan alleen vertragsacties voeren. De Overheid kan vermanen — door op de produktiviteit te wijzen zeker! Uiteindelijk zijn er de loonpauze en de loonstop als stokken achter de deur. Maar een pauze is slechts een pauze, en de stop is een uiterst grof middel. Sommige c.a.o.'s zijn nog net binnen gehaald als de slagboom valt, en andere juist niet. Geen prettige positie voor de Regering, maar misschien was dat juist wel de bedoeling.

Een veiligheidsklep: devaluatie.

Is dit alles erg? Wie geneigd is ons kostenpeil zorgelijk te bekijken, en de bevolkingsgroei voor ogen te houden (waarover het rapport in alle talen zwijgt, waarover later meer) zal zeggen: ja. Ik kan mij voorstellen, dat iemand het verantwoorde proza van dit advies zozeer is gaan wantrouwen dat hij zegt: „neen, zoals de S.-E.R. wil moet het niet; dan zijn er geen behoorlijke waarborgen meer voor een voldoende kostenmarge met het buitenland; een kostenmarge, die wij nodig hebben om sneller te kunnen expanderen dan de overige landen, die minder last hebben van hun bevolkingsaanwas. Dit nieuwe stelsel roept het gevaar van werkloosheid op”.

Dit is echter een weinig vruchtbaar standpunt. Het georganiseerde bedrijfsleven heeft, met dit advies, zijn vertrouwen opgezegd in het huidige bestel. De Regering kan geen systeem handhaven, dat tegen de wensen van het bedrijfsleven ingaat. Wij moeten aannemen, dat het de betrokkenen deze keer ernst is, als zij zeggen de verantwoordelijkheid beter aan te kunnen dan de echte overheidsorganen. Er zal weinig anders opzitten dan eerlang het S.-E.R.-advies, althans in grote trekken, te volgen.

Maar het kostenpeil dan? Nu, daar is raad op. Het is een cynische raad, maar doorslaggevend: er bestaat ook nog zo iets als devaluatie. Deze veiligheidsklep wordt door de S.-E.R. niet genoemd. Dat kan ook niet, in een zo van verantwoordelijkheid overlopend stuk; het bedrijfsleven, dat de taal van de overheid is gaan spreken, kan niet zeggen: laat ons nu maar de lonen regelen, en als we het te bont maken mogen jullie devalueren. Dit zegt men niet, zoals men in dit rapport een aantal wezenlijke dingen binnensmonds houdt.

Dan moet echter wel vaststaan, dat de Regering deze veiligheidsklep, indien nodig, zal gebruiken. Is men dat niet van plan, dan dreigt de Britse situatie te ontstaan. Ook daar laat men de loonpolitiek over aan het bedrijfsleven — o zeker, een heel ander bedrijfsleven dan bij ons; er bestaat zelfs geen Stichting van de Arbeid. Maar men betaalt wel graag royale lonen, zonder dat de produktiviteit de doorslag geeft. Gevolg: een stagnerende export en een stagnerende economie. Want devaluatie van het pond schijnt om prestigeredenen, of om wat voor redenen dan ook, uitgesloten te zijn.

Nu hebben de Britten geen last van werkloosheid. Maar als wij dezelfde lijn zouden volgen, zouden we zonder mankeren in werkloosheidscijfers belanden, die niemand bij ons verantwoord acht. Want wij groeien snel, in tal en last. Sneller dan de andere landen, die zich dan ook kunnen veroorloven hun loonpolitiek over te laten aan de interne coördinatie. Zij hebben trouwens nooit beter

geweten. Wij wel, maar wij willen nu weer de verantwoordelijkheid leggen bij de direct betrokkenen.

In Nederland heeft ieder zo zijn eigen verantwoordelijkheid, en de verantwoordelijkheid voor de loonvorming kan heel wel gelegd worden bij de centrale organen van het bedrijfsleven. Dat is opvoedend, vooral als deze organen zelf zeggen dat ze het best aan kunnen. Het S.-E.R.-advies opent de mogelijkheid om, ingeval looninflatie de kop mocht opsteken, nog eens met dit document te wapperen. Maar dat is geen aardige suggestie, en ik ben er niet op uit om onaardig te zijn.

Om de Stichting het leven gemakkelijker te maken zou het intussen toch wel aanbeveling verdienen om nog eens te overwegen, of men de halfjaarlijkse normen niet wat stringenter zou kunnen maken. Zij zijn nu wel heel vrijblijvend gedacht. Het stelsel zou meer vertrouwen inboezemen wanneer aan een overschrijding van de norm consequenties waren verbonden, bijv. in de vorm van een pauze, waarin het College wat meer op de voorgrond treedt. De Regering krijgt het daardoor gemakkelijker, zij komt niet al te laat met haar eventuele ingrijpen. Maar dit zijn constructieve voorstellen, die nauwelijks op mijn weg liggen, en die de meerderheid van de S.-E.R. ook niet zal wensen.

De vaderlandse verantwoordelijkheidsverdeling.

Liever wil ik nog een kort beeld schetsen van de verantwoordelijkheden, temidden waarvan de centrale organen van het bedrijfsleven hun taak moeten vervullen. Dat beeld is als volgt:

De ouders bepalen de omvang van de gezinnen. Het is de verantwoordelijkheid van de geestelijkheid, de mensen

terzake op hun plichten te wijzen, evenals het de verantwoordelijkheid is van de medici, te zorgen dat tal van babies tot de beroepsbevolking zullen gaan behoren die daar anders niet aan toe waren gekomen. Hoogleraren aan de Katholieke Economische Hogeschool en aan de „Vrije” Universiteit leggen ons geruststellenderwijze uit, dat een groeiende beroepsbevolking een groeiende kapitaalgoederenvoorraad uitlokt, mits maar de prijsverhoudingen der produktiefactoren voldoende flexibel zijn ⁵⁾. De vakbonden zijn, samen met de werkgevers, verantwoordelijk voor de lonen in de bedrijfstakken. De ondernemers zijn verantwoordelijk, tegenover de eigenaars der ondernemingen of tegenover die ondernemingen zelf, om winst te maken, hun prijzen dienovereenkomstig vast te stellen én loonsverhogingen, waar mogelijk, op hun klanten te verhalen. Het samenspel der bedrijfstakken is een zaak van interne coördinatie, en wordt bewaakt door de Stichting. Zo wordt gezorgd voor de flexibiliteit waarvan boven sprake was. Mocht er door de combinatie van deze verantwoordelijkheden toch iets komen te haperen aan de evenwichtige groei, dan springt de Overheid in. Eventueel door devaluatie. Dat is dan haar verantwoordelijkheid.

Dit vereenvoudigde beeld van onze economie vormt de basis van het S.-E.R.-advies. Het is alleen zo jammer, dat het niet in de nota wordt beschreven. Misschien is het echter wel geheel verkeerd, van een politiek lichaam als de S.-E.R. openhartigheid te verwachten. Cynisme is de taak van de wetenschap; de politici maskeren wel eens hun bedoelingen.

Groningen.

J. PEN.

⁵⁾ Zie Prof. Dr. F. de Roos en Prof. Dr. D. B. J. Schöuten: „Groetheorie”, 1960.

De theoretische prijs van woningen en de regeling van de bouwmarkt

Reeds vele malen is over het vraagstuk van de woningbouw geschreven. Dit is niet verwonderlijk gezien het feit dat, door het wegvallen van de bouwactiviteit tijdens de tweede wereldoorlog en de verwoesting van vele woningen gedurende die periode, na 1945 van een grote woningnood kon worden gesproken met al de gevolgen van dien.

Gezien de wanverhouding tussen vraag naar en aanbod van woningen in de jaren na de oorlog was de overheid wel verplicht om bepaalde maatregelen te nemen ter vermindering van al te grote spanningen. De rol van de overheid met betrekking tot de woningbouw bestaat in hoofdzaak uit twee gedeelten. In de eerste plaats treedt de overheid en wel de gemeentelijke overheid op als aanbieder van woningen die gebouwd worden onder vigeur van de woningwetfinanciering. Dit aanbod richt zich in grote lijnen tot de zelfde bevolkingsgroep als dat van de woningbouwverenigingen, nl. in hoofdzaak de arbeidersklasse. Naast de functie van aanbieder van woningen opereert de overheid nog op andere wijze op de bouwmarkt. De overheid treft ook bepaalde regelingen voor de bouwmarkt en verleent subsidies.

De zin van het regelen van de bouwmarkt is o.m. gelegen in de vlucht die de bouwactiviteit na de oorlog

In onderstaand artikel worden enkele gevolgen bestudeerd van de premiereregelingen van vóór 1960 voor de bouwmarkt in de gemeente Amsterdam. Het accent is daarbij gelegd op de vraag, welke invloed bedoelde regelingen hebben gehad op de prijsvorming van particuliere woningen. Op basis van de bereikte conclusies worden aan het slot enkele opmerkingen gemaakt over de invloed van de premiereregeling van 1960.

heeft genomen. Een ongewenste stijging van de lonen en prijzen in de bouwsector behoorde hierdoor tot de zeer wel denkbare mogelijkheden. Teneinde aan dit gevaar te ontkomen heeft de overheid getracht de totale in uitvoering zijnde hoeveelheid bouwwerken aan te passen aan de beschikbare bouwcapaciteit. Deze regeling, neerkomende op een vaststelling van de totale bouwcapaciteit, had, tezamen met de beperkte toewijzing van grond en de beperkte premieverstrekking, tot belangrijk gevolg dat het aanbod van de zijde van de particuliere bouwondernemingen niet kon worden vergroot. De particuliere bouwondernemer is m.a.w. in de aanbodsvariatie beperkt.

De andere activiteiten van de overheid bestaan uit het verlenen van subsidies. In dit verband moet worden ge-

wezen op de verschillende 'premieregelingen die in de periode 1951-1960 van kracht zijn geworden. In de eerste jaren gold de regeling, dat voor woningen waarvan de inhoud niet meer bedroeg dan 500 m³, een premie kon worden verstrekt afhankelijk van de grootte van de woning. In 1957 werd als voorwaarde voor het toekennen van een premie gesteld, dat de bruto-stichtingskosten van een woning maximaal f. 33.000 bedroegen. Deze regelingen hadden primair tot doel de kostprijzen van de woningen te verlagen om, indien de aanbodsprijzen hiermede gelijke tred zouden houden, een groter aantal gezinnen in staat te stellen woonruimte te verkrijgen. Het uitgangspunt van de regeling 1960 is, dat de premie hoger wordt naarmate de stichtingskosten lager zijn.

Tot goed begrip dient te worden vermeld dat deze regelingen betrekking hebben op dat deel van de bouwmarkt waar de woningen worden aangeboden door particuliere bouwondernemingen. Was dat gedeelte landelijk 60 pCt. van het totale aanbod, in Amsterdam boden de particuliere bouwers in de periode 1951 tot 1960 gemiddeld 25 pCt. van het totaal aan gebouwde woningen aan.

Wanneer wij dus in dit artikel enkele gevolgen van de regelingen voor 1960 willen bestuderen en met name de gevolgen op de bouwmarkt in de gemeente Amsterdam, zien wij af van het gedeelte van het aanbod (75 pCt.) dat gedaan wordt door de overheid en de woningbouwverenigingen. De onderhavige studie concentreert zich om de vraag welke invloed de regelingen voor 1960 hebben gehad op de prijsvorming van particuliere woningen.

Deze woningen kunnen weer onderscheiden worden in woningen gebouwd met en gebouwd zonder premie. Hebben, zo luidt de vraag, de betreffende regelingen inderdaad geleid tot een verlaging van de prijs of is de beperking van het aanbod zulk een sterke kracht geweest, dat de verstrekte premies als winst voornamelijk door de aanbidders is gerealiseerd?

Om tot een bepaalde globale conclusie te komen, hebben wij gemeend eerst de theoretische prijs van particuliere woningen te moeten bepalen. Hieronder verstaan we de prijs die tot stand zou komen louter onder invloed van vraag en aanbod. Daar wij slechts over enkele punten van de theoretische vraagcurve geïnformeerd waren, zijn deze theoretische prijzen benaderingsprijzen. Deze prijzen zijn zowel vergeleken met de kostprijzen, die ook weer globaal zijn, als met de werkelijke prijzen. De vergelijking met de werkelijke prijzen heeft slechts betrekking op enkele jaren.

Zelfs als men zich blijvend het globale karakter van de onderstaande becijferingen realiseert, moet men toch onder de indruk komen van de wonderlijke conclusies. Op basis van deze conclusies zullen tot slot enkele opmerkingen worden gemaakt over de regelingen van 1960.

De bepaling van de theoretische prijs.

Voor deze bepaling is uiteraard kennis van de vraag-aanbodscurve vereist.

A. Voor de bepaling van de vraag geeft het statistisch woningtekort een goede aanwijzing. Dit tekort wordt berekend door het aantal in Amsterdam woonachtige gezinnen te verminderen met het aantal aanwezige woningen. Hierbij moet wat de totale vraag betreft nog worden gerekend met de vraag van de buiten Amsterdam woonachtigen en met de vraag van gezinnen die reeds een woonruimte hebben maar die iets anders willen.

Een idee van deze vraagcomponenten verkrijgt men uit de enquête die in 1959 door het Centraal Bureau Huisvesting in Amsterdam is gehouden onder alle aanvragers die nog geen woonruimte hebben. Het totaal van inwonend gehuisveste aanvragers bedroeg 13.754; er waren 1.306 aanvragers van buiten Amsterdam en 13.592 aanvragers beschikten reeds over een vrije woning. Het statistisch woningtekort van 13.777 benadert het totaal van aanvragers zonder vrije woning. Wij meenden de totale vraag te kunnen stellen op het statistisch woningtekort plus 3 pCt. van de woningvoorraad. Om de bouwwerken onderling te kunnen vergelijken gingen we uit van een uniforme maat per gevraagde woning van 300 m³.

Teneinde tot een constructie van de theoretische vraagcurve te komen, moesten we de in de verschillende jaren gevraagde hoeveelheden relateren aan de prijs. Immers, de vraag naar woningen is wel groot, maar altijd gebonden aan de door de vragers gewenste prijzen. Het leek ons juist om uit te gaan van de veronderstelling dat de vragers hun vraag willen effectueren tegen een huurprijs van maximaal 20 pCt. van hun inkomen of tegen een hiermede overeenkomende koopprijs. Indien de prijzen boven deze grens komen, worden zij geacht geen woonruimte meer te vragen.

Uit de enquête van 1959 bleek de volgende inkomensverdeling van de vragers naar woonruimte:

inkomens tot f. 3.000	5,4 pCt.
van f. 3.000 tot f. 5.000	66 pCt.
van f. 5.000 tot f. 9.000	26,6 pCt.
van f. 9.000 en hoger	2 pCt.

Om een vergelijking met de overige jaren te kunnen maken, werd gesteld dat de inkomensverdeling in de onderzochte periode gelijk is gebleven. Dit betekent niet, dat ook in 1951 66 pCt. van de aanvragers een inkomen verdiende van f. 3.000 tot f. 5.000, maar dat de onderlinge verhouding tussen de inkomensklassen van 1951 op 1959 niet is gewijzigd. Op basis van deze o.i. realistische vooronderstellingen geeft tabel 1 een indruk van enkele punten van de resp. vraagcurven.

TABEL 1. De vraag

Jaar	Stat. tekort	Tot. vraag	Idem in m ³ (× 10 ⁴)	Verdeling in inkomensklassen in m ³ (× 10 ⁴)			
				5,4 pCt.	66 pCt.	26,6 pCt.	2 pCt.
1951	25.000	31.900	957	52	630	255	20
1952	23.000	30.000	900	48	594	240	18
1953	22.000	29.100	873	47	576	232	17
1954	20.500	27.700	831	45	550	221	16
1955	20.500	27.700	831	45	550	221	16
1956	19.500	26.900	787	42	520	210	15
1957	17.500	25.000	750	40	495	200	15
1958	15.000	22.600	678	37	447	180	14
1959	13.800	21.500	645	35	425	172	13
1960	8.000	15.800	474	26	312	126	10

B. Het aanbod geeft weinig problemen. Hierboven werd er al op gewezen, dat de aanbidders bij een dergelijke grote vraag en bij zulke drastische beperkingen het aanbod zo groot mogelijk zullen doen zijn. De voor het aanbod relevante factoren liggen buiten de invloedssfeer van de bouwondernemers. Het aantal woningen, te verdelen in premiewoningen en overige woningen, dat werd gebouwd gedurende de periode 1951-1960 is precies bekend en bij benadering de inhoud van deze woningen.

Wij geven, om een vergelijking met de vraag mogelijk te maken, in tabel 2 het totale aanbod in m³. De cijfers hebben dus betrekking op het aanbod door particuliere bouwondernemers op een vrije woningmarkt.

TABEL 2.

Het aanbod

Jaar	Totaal in m ³ (× 10 ⁴)	Aanbod in m ³ van woningen zonder premie (× 10 ⁴)
1951	19,535	0,630
1952	14,350	1,730
1953	12,234	2,630
1954	29,407	9,920
1955	32,349	7,105
1956	32,074	6,452
1957	29,241	7,616
1958	45,970	1,980
1959	16,053	2,560
1960	21,273	4,685

Voor de bepaling van de theoretische prijs moeten we vraag en aanbod vergelijken. Zoals reeds werd gesteld beschikken we slechts over enkele punten van de vraagcurve. Als wij tussen die punten een normaal verloop veronderstellen kunnen we toch globale prijzen berekenen. Om het beeld niet al te scheef te trekken naar de kant van het aanbod, hebben wij de laagst mogelijke prijs aangehouden.

Is eenmaal de theoretische prijs, uitgedrukt in het inkomen, bekend, dan volgt hieruit de hoogte van de theoretische evenwichtshuurprijs. Daarbij dient echter bedacht te worden dat al deze inkomens, resp. huurprijzen zich bewegen op het niveau van het uitgangsjaar 1959. Om de prijzen van de overige jaren in overeenstemming te brengen met de toen bestaande inkomensniveaus hebben wij deze evenwichtsprijzen gecorrigeerd met de loonindex van de nijverheid. Voor de gemeente Amsterdam kwam ons deze index (de bevolking werkt voor een groot deel in de nijverheid) als de meest bruikbare voor.

Het belangrijkste resultaat komt o.i. naar voren in de berekende theoretische koopsom per m³. Geven wij eerst de bijbehorende tabel.

TABEL 3.

Jaar	Evenwichts-inkomens op peil 1959 (in gulden)	Evenwichtshuurprijzen op peil 1959 (in gulden)	Loon-ind. nijverh.	Herleide huurprijzen (in gulden)	Expl. rente	Koop-som per m ³ (in gulden)
1951	9.000	1.800	62	1.116	6,67	55,70
1952	9.100	1.820	64	1.170	7,13	54,80
1953	9.250	1.850	65,5	1.210	6,86	59,—
1954	8.600	1.720	76	1.420	6,55	67,—
1955	8.250	1.650	78,5	1.295	6,46	67,—
1956	8.000	1.600	83	1.330	6,67	66,80
1957	8.000	1.600	95	1.520	7,55	67,—
1958	7.500	1.500	98	1.480	7,85	63,—
1959	8.500	1.700	100	1.700	7,57	74,80
1960	7.700	1.540	106,5	1.640	7,50	73,—

Het lijkt ons doelmatig deze tabel toe te lichten met de cijfers van 1956. In 1956 werd ruim 320.000 m³ woningruimte aangeboden. De vraag waarin kon worden voorzien bestond uit 150.000 m³ uit de inkomensklasse boven f. 9.000 en 170.000 m³ uit de inkomensklasse van f. 5.000 tot f. 9.000. Als evenwichtsprijs stelden we uit deze gegevens een theoretische prijs van f. 1.600 huur per jaar vast. Gecorrigeerd met de loonindex van 83 wordt dit f. 1.330. Voor de bepaling van de corresponderende exploitatierente gingen we uit van een door het Ministerie voor Volkshuisvesting en Bouwnijverheid voor 1960 vastgestelde exploitatierente van 7,5 pCt. Dit betekent dat de huurprijs maximaal 7,5 pCt. van de netto-stichtingskosten mag bedragen. Uit dit percentage moeten worden betaald de afschrijvingen, het onderhoud en de bijkomende lasten. Bovendien moet gerekend worden met de rentefactor. Deze laatste factor is flexibel.

Teneinde tot de corresponderende exploitatiepercentages

te komen hebben wij de hypotheekrente in het betrokken jaar vergeleken met die in 1960. Het verschil werd verrekend met de 7,5 pCt. In 1960 was de hypotheekrente volgens het jaarverslag van De Nederlandsche Bank 4,83 pCt. en in 1956 4 pCt. Het verschil ad 0,83 pCt. werd in mindering gebracht op 7,5 pCt. Op deze wijze ontstond het, in de voorlaatste kolom voor 1956 berekende, percentage van 6,67. Dit percentage levert bij een huur van f. 1.330 een koopsom op van bijna f. 20.000. De koopsom per m³ is dan de koopsom gedeeld door 300.

De berekening van de kosten en de bepaling van de werkelijke prijzen.

Wij geven in het onderstaande slechts de meest relevante gegevens en zullen de berekeningen demonstreren aan de hand van het jaar 1956.

TABEL 4.

Jaar	Kosten per m ³ voor		Netto-stichtingskosten per m ³	Winst per m ³ in theorie	Premie
	woningen met premie	woningen zonder premie			
(in gulden)					
1950	36,60	44,—	32,—	23,70	13,—
1951	40,30	48,30	42,80	12,—	12,70
1952	42,50	51,—	46,—	13,—	13,—
1953	42,—	49,20	50,20	16,80	11,20
1954	43,50	52,20	46,80	20,20	13,—
1955	47,20	56,60	50,80	16,—	13,—
1956	53,—	63,60	58,30	8,70	15,60
1957	58,—	69,30	68,50	6,80	14,—
1958	57,—	68,50	69,30	17,60	15,20
1959	58,—	69,30	72,—	9,—	14,20
1960	60,—	72,—			

TABEL 5.

Jaar	Theoretische prijs per m ³ (tabel 3)	Werkelijke prijs per m ³	Kostprijs per m ³ (tabel 4)
1958	f. 63,—	f. 68,—	f. 56,20
1959	f. 74,80	f. 76,50	f. 57,20

Toelichting.

De netto-stichtingskosten worden gevormd door het totaal van de bouwkosten inclusief bijkomende kosten, te vermeerderen met de grondkosten en te verminderen met het bedrag der verstrekte premies. Voor de berekening van de bouwkosten gingen we uit van de aanneemsom van ieder bouwwerk; we rekenen hier dus met de historische kostprijs. Omdat we er ook van uitgegaan zijn dat de gemiddelde bouwtijd van een woning minstens één jaar is, moesten de in tabel 2 weergegeven m³ in een bepaald jaar worden vermenigvuldigd met de m³-prijzen van het vorig jaar. Bij de vaststelling van de m³-prijzen voor ieder jaar is uitgegaan van de gegevens van het gemeentelijk Bureau voor de Bouwnijverheid te Amsterdam en van het Centraal Bureau voor de Statistiek, alsmede van publicaties betreffende de aanneemsommen per woning in het blad „Cobouw”.

Voor 1956 geldt: 1. inhoud premiewoning 25,622 × 10⁴ m³ × f. 47,20; 2. inhoud woning zonder premie 6,455 × 10⁴ m³ × f. 56,60. In de prijzen per m³ zijn reeds begrepen de bijkomende kosten die in het algemeen op 10 pCt. van de bouwkosten kunnen worden begroot. Het totaal van de kosten bedraagt afgerond f. 15.730.000. Hierbij moeten nog worden gevoegd de grondkosten die in 1956 f. 4.730.000 hebben bedragen. In dat zelfde jaar werd een bedrag van f. 4.214.000 aan premie verstrekt. Het totaal van de netto-stichtingskosten bedraagt dan ruim f. 16.275.000. Delen we dit bedrag door het aantal gebouwde m³ dan krijgen we de prijs per m³, die in tabel 4

is vermeld. De winst per m³ die in theorie zou zijn behaald wordt berekend door de theoretische koopsom per m³ te verminderen met de in tabel 4 berekende kostprijs.

In tabel 5 gaven wij voor de jaren 1958 en 1959 tevens de werkelijke prijzen weer. Deze prijzen zijn het gemiddelde van de woningen waarvan ons de werkelijke verkoopprijzen bekend zijn. Voor het jaar 1958 beschikten wij over gegevens van 70 pCt. van het aantal gereedgekomen woningen, voor 1959 over ca. 80 pCt. Het blijkt dat de door ons berekende theoretische koopprijzen per m³ een grote mate van realiteit bezitten. Dit houdt in dat de aanbieders van woningen zich bij de bepaling van de prijs voornamelijk hebben gericht op de marktomstandigheden en tevens dat de subsidiëring van woningen alleen zin heeft gehad voor zóver de marktprijs onder de kostprijs lag. In feite komt het erop neer, dat een zeer groot deel van de premieverstrekking achterwege had kunnen blijven, zonder dat hierdoor de verkoop- resp. verhuurprijzen van de woningen zouden zijn verhoogd. Dit komt doordat alle premiereregelingen van vóór 1960 wel kostprijsverlagende, doch geen verkoopprijsverlagende maatregelen bevatten, dit in tegenstelling tot de premiereregeling van 1960, waarin beide soorten maatregelen wél zijn verwerkt.

Nog één opmerking. Bij het beschouwen van de kolom „winst per m³ in theorie” van tabel 4 valt het grote verschil op tussen de jaren 1958 en 1959. Voor dit verschil is een duidelijke oorzaak aan te wijzen. In het jaar 1958 begon de bestedingsbeperking haar uitwerking te doen gevoelen, in die zin dat de kopers van woningen iets voorzichtiger werden en dat de bouwondernemers minder plannen ontameerden. Ten gevolge van de in 1956 en 1957 nog volop bloeiende hoogconjunctuur was het aantal woningen dat gereed kwam in 1958 echter juist zeer groot. Tegenover een vergroot aanbod stond dus een wat gekrompen vraag. Hieruit is de lage winst in 1958 te verklaren. Door de geringe activiteit in 1958 was het aanbod in 1959 klein, terwijl de vragers over hun pessimisme heen waren; vandaar de hoge winst in dit jaar.

De regeling van 1960.

Tot slot willen wij enkele opmerkingen en berekeningen maken over de invloed van de premiereregeling van 1960. Het uitgangspunt van deze regeling is, dat hoe lager de huurprijs resp. de verkoopprijs van een woning bij een bepaalde grootte is, hoe hoger de premie. Voor het verstaan van de gevolgen van deze regeling moet men zich het onderscheid in de woningen realiseren. Wij onderscheiden in de eerste plaats eigen woningen en huurwoningen. Wat de eigen woningen betreft onderscheidt men twee categorieën, t.w. categorie A en B.

Voor de gemeente Amsterdam geldt dat voor categorie A de bruto stichtingskosten maximaal f. 26.000 mogen bedragen. Zouden deze kosten hoger zijn dan valt de woning onder categorie B. Het gevolg zal zijn dat de premietoekenning vermindert met 35 pCt. tot 65 pCt. van de premietoekenning bij categorie A. Voor de woningen vallende onder categorie B geldt dat de bruto stichtingskosten maximaal f. 30.000 mogen bedragen. Indien dit bedrag wordt overschreden ontvangt men geen premie. Zoals duidelijk zal zijn betekent dit dat er in het aanbod een kloof ontstaat, nl. tussen f. 26.000 en f. 30.000. Ook is het gevolg geweest dat na de invoering van de nieuwe regeling een bijzonder groot aantal premie-aanvragen voor de A-koopcategorie is binnen gekomen in verhouding tot die voor de B-koopcategorie.

Naast de eigen woningen zijn er de huurwoningen. Deze worden onderscheiden in de categorieën A, B en C, al naar de maximum huur per maand die een woning mag doen. Deze maxima zijn voor de resp. categorieën f. 85, f. 105 en f. 125 per maand. Voor de subsidiëring van deze door particulieren gestichte huurwoningen wordt de premie vervangen door een systeem van aflopende jaarlijkse bijdragen plus een premie ineens van beperkte omvang.

Als huur zal ten hoogste worden aanvaard een bedrag gelijk aan 7½ pCt. van de netto stichtingskosten, verminderd met de jaarlijkse bijdrage. De jaarlijkse bijdrage wordt als volgt gereduceerd:

a. bij huurverhoging: vermindering met het bedrag van de huurverhoging;

b. voor elk jaar sedert het gereedkomen van de woning een vermindering van resp. 3, 5 of 7 pCt., al naar de woning tot stand gekomen is in de categorie A, B of C. De premie en toeslag van B en C bedragen resp. 75 pCt. en 50 pCt. van de voor A geldende premie en toeslag.

Wij zullen het bovenstaande speciaal wat betreft de huurwoningen met een voorbeeld toelichten, omdat daardoor de consequenties voor het aanbod beter aan het licht komen.

Voorbeeld.

Voor de berekening gaan we uit van de volgende gegevens:

- capaciteit van de woning 9 bedden (5 kamers);
- gezinsgrootte 4 personen;
- lengte der toe te passen heipalen 14 m;
- gemeenteklasse I (Amsterdam).

De in de premiereregeling 1960 bedoelde stichtingskosten zijn samengesteld uit: a. bouwkosten; b. grondkosten; c. bijkomende kosten. Deze kosten tezamen zullen wij aanduiden als *bruto stichtingskosten*, terwijl dit bedrag verminderd met de premie ineens de *netto stichtingskosten* zullen worden genoemd.

Op grond van de voorgaande uitgangspunten kunnen uit de bij de premiereregeling gevoegde tabellen de volgende bedragen voor huurwoningen worden berekend:

1. Jaarlijkse toeslag.	
Basisbedrag	f. 400
Toeslag gemeenteklasse 25 pCt.	„ 100
Funderingstoeslag 14 pCt.	„ 56
Totaal jaarlijkse toeslag	f. 556
2. Premie.	
Premie = 4,7 × jaarlijkse toeslag	
= 4,7 × f. 556 = f. 2.613,20.	

Deze bijdragen worden alleen toegekend als de huurprijs niet hoger is dan f. 85 per maand. Dit betekent, zoals uit de volgende berekening zal blijken, dat de bruto stichtingskosten niet meer dan ca. f. 23.600 mogen bedragen.

Bruto stichtingskosten	f. 23.600,—
Af: premie	„ 2.613,20
Netto stichtingskosten	f. 20.986,80
of rond	„ 21.000,—
Bruto rendement 7½ pCt. per jaar, d.i.	„ 1.575,—
Af: jaarlijkse bijdrage	„ 556,—
Jaarhuur	f. 1.019,—
Maandhuur: $\frac{1.019}{12}$ =	ca. f. 85,—

Laten wij nu eens aannemen dat de bruto stichtingskosten met het zeer geringe bedrag van f. 200 worden verhoogd. De maandelijksse huur zou daardoor stijgen tot ca. f. 87, als de berekening op bovenstaande wijze werd

uitgevoerd. Maar boven de f. 85 maandhuur gelden andere tarieven en dus wordt de maandhuur niet ca. f. 87 maar f. 102, zoals uit het volgende blijkt:

Bruto stichtingskosten	f. 23.800,—
Af: premie (75 pCt. van f. 2.613,20)	„ 1.960,—
Netto stichtingskosten	f. 21.840,—
Bruto rendement 7½ pCt. per jaar	f. 1.638,—
Af: jaarlijkse bijdrage (75 pCt. van f. 556)	„ 417,—
Jaarhuur	f. 1.221,—
Maandhuur: $\frac{1.221}{12}$ =	ca. f. 102,—

Een verhoging van de stichtingskosten met een vrijwel te verwaarlozen bedrag brengt derhalve een huurverhoging van f. 15 (f. 102 - f. 87) per maand mede. Het gevolg hiervan is dat men geen woningen met bruto stichtingskosten hoger dan f. 23.600 zal bouwen, tenzij deze kosten zoveel hoger liggen dat men op de voordeligste wijze in de B-categorie valt. In ieder geval zullen in de huurklasse van f. 85 tot f. 100 (kale huur, dus exclusief voorzieningen, liften e.d.) geen woningen meer worden aangeboden. Hetzelfde geldt voor woningen met een maandhuur tussen f. 105 en f. 115.

Naast deze premiewoningen, hetzij huur- hetzij koopwoningen, zijn er nog de woningen in de vrije sector. Voor deze woningen bestaan er geen prijsbindende maatregelen,

maar wel is een rijksgoedkeuring voor de bouw vereist. Globaal gezien is de woningmarkt dus in twee delen uiteengevallen. In de eerste plaats de woningen in de vrije sector. Hier is het aanbod gefixeerd, maar de prijsvorming is vrij. Gezien de altijd nog grote vraag naar dure woningen zullen de prijzen in de vrije sector ongetwijfeld hoog worden. Hierbij dient wel bedacht te worden dat deze woningen veel luxueuzer worden uitgevoerd dan bij overige woningen. Gezien de vermelde cijfers, zal de vrije sector een aantrekkelijk gebied blijven voor de bouwers.

In de tweede plaats is er de deelmarkt van de A-huur en A-koop sector. De klemtoon valt hierbij vooral op de huurwoningen. In deze sector is het aanbod gefixeerd omdat er slechts een beperkt aantal premies wordt verleend. Ook de prijs is in feite gefixeerd door de eigenschappen van de regeling. In dit geval kan men moeilijk meer van een markt spreken. De bouwondernemer zal trachten een zo groot mogelijk aantal premietoewijzingen te verkrijgen. Een werking van het prijsmechanisme is evenwel bezwaarlijk te verwachten. Het effect van deze prijsbeheersing is dat de prijzen van de in de A-huur en A-koop categorie gebouwde woningen belangrijk lager zijn geworden dan van de woningen die nog onder de oude regeling zijn gebouwd.

Katwijk.
Heemstede.

Dr. J. G. KNOL
J. DE RUITER.

Onze uitvoer naar Latijns Amerika

De vraag, hoe de Nederlandse export naar Latijns Amerika zich de laatste jaren heeft ontwikkeld, is om meer dan één reden interessant. Immers, de Amerikaans-Cubaanse tegenstelling, leidend tot een bijna volledige stopzetting van het onderlinge handelsverkeer, heeft met betrekking tot Cuba een nieuwe situatie geschapen. En niet alleen dat: indirect heeft het conflict geleid tot de „Alliance for Progress”. Het plan van president Kennedy om in tien jaar tijds ca. \$ 12 mrd. ter beschikking te stellen van Latijns Amerika (minus Cuba wel te verstaan), bevindt zich inmiddels reeds midden in de eerste fase van uitvoering en een kapitaalinjectie van deze omvang moet mogelijkheden bieden voor het vergroten van de invoer, ook uit Nederland.

Tot zover de zaak bezien van Latijns Amerika uit. Wat Nederland aangaat, blijft aanmerkelijke spreiding van onze in het algemeen zo zeer toegenomen export een zaak waarvan het belang niet vermindert, al gaat het in de laatste jaren onze export naar vele bestemmingen goed. Latijns Amerika is in de jaren na de oorlog een markt van een zeker belang voor Nederland geworden; er bestaat dus alle aanleiding dit zeker niet gemakkelijk behaalde resultaat te behouden. Automatisch is het herstel van de Nederlandse uitvoer naar Latijns Amerika, na de gedwongen langdurige onderbreking als gevolg van de tweede wereldoorlog, bepaald niet tot stand gekomen.

Tenslotte is er deze overweging, dat een export die zich aanpast aan de snel veranderende omstandigheden uitstekende kansen heeft in ontwikkelingslanden in het algemeen, en dus ook in Latijns Amerika. Dit geldt gewoonlijk niet voor agrarische export, maar des te meer voor bepaalde sectoren van de industriële export: machines, voertuigen, schepen, werktuigen, instrumenten, elektronica en

talrijke halfabrikaten, de laatste bestemd voor de chemische en de verfindustrie in de onlangs geïndustrialiseerde landen; voorts kunstmest en al hetgeen verder tot verhoging van de produktiviteit in landbouw en veeteelt kan gelden (poot-aardappelen, zaaizaad, fokvee).

Nu is het een onmiskenbaar feit, dat het met de economische ontwikkeling in Latijns Amerika in de laatste vier jaren niet erg wil vlotten, maar dit is waarschijnlijk niet anders dan een conjunctuurverschijnsel; dus van tijdelijke aard. Bovendien mag niet uit het oog worden verloren dat, ook indien het gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking niet in bevredigende mate toeneemt of misschien in bepaalde gevallen zelfs afneemt, het volume van het handelsverkeer toch zeer wel kan blijven groeien omdat Latijns Amerika een ongekend grote bevolkingsaanwas heeft (ongeveer twee maal zo snel verlopend als thans in Nederland). Het is ook zo, dat men zich tegenwoordig in alle „achtergebleven” landen terdege bewust is van de achterstand, deze niet meer gelaten aanvaardt, maar vol ongeduld de overige wereld als het ware aanklaagt wanneer de verbetering, om welke reden dan ook, langzamer verloopt dan men zou willen. Het kan dus met die ontwikkeling bij nader inzien, ook in perioden van laagconjunctuur, nog wel meevallen.

De Nederlandse export naar Latijns Amerika (daaronder niet gerekend de Nederlandse Antillen, Suriname en de Britse en Franse gebieden in Amerika doch wel Puerto Rico) bedroeg in 1959 in totaal f. 566 mln., in 1960: f. 548 mln. en in 1961: f. 559 mln. Op het eerste gezicht lijkt dit een vrij stabiel en bevredigend beloop. Nadere

analyse van de cijfers leert echter, dat deze totalen zijn samengesteld uit een aantal nogal sterk wisselende cijfers voor de landen afzonderlijk; het eigenaardige is, dat de golven in de cijfers elkaar vrijwel opheffen. Het aandeel in de totale Nederlandse uitvoer is dalende: in 1959 nog 4,04 pCt., in 1960 slechts 3,6 pCt. en in 1961 3,5 pCt. Deze niet zeer gunstige ontwikkeling hangt ten dele samen met de nog ongunstige conjunctuur in de meeste landen van Latijns Amerika, die gebaseerd blijft op primaire produktie. Met name Venezuela heeft het zwaar te verantwoorden; verder Brazilië en Argentinië.

In het verkeer met de verschillende landen afzonderlijk blijkt dan ook de uitvoer naar Venezuela en Brazilië — vooral die naar het laatste land — sterk te zijn gedaald. Daarentegen vertoont de export naar Mexico en Perú een duidelijk opgaande lijn. Ten aanzien van het verkeer met Cuba konden onze exporteurs enigszins profiteren van het handelsembargo dat de Verenigde Staten instelden. De handel met Colombia vertoonde eveneens enige vooruitgang.

Merkwaardig is de spreiding van de voornaamste produkten over de afzonderlijke landen. Deze is namelijk totaal verschillend. Enkele landen als Venezuela en Puerto Rico zijn grote afnemers van onze kaas, de overige niet of in veel mindere mate. Het zou de moeite wellicht lonen om na te gaan of deze export niet gestimuleerd kan worden in de laatstbedoelde landen.

In het algemeen breidt het exportpakket zich uit. Schepen staan als nummer één op de lijst en verklaren ook de grote ups en downs in het verkeer met bepaalde landen. De leveringen aan Panama (in 1961 bijna f. 60 mln.) betreffen bijna uitsluitend schepen, en wel voor rekening van rederijen die nominaal in Panama zijn gevestigd doch verder nauwelijks een economische binding met dat land hebben. Verder laat de samenstelling van de uitvoer duidelijk zien dat Latijns Amerika meer en meer wordt geïndustrialiseerd. Halffabrikaten zoals pigmenten voor verfstoffen, kunststoffen, walsprodukten, organische zowel als anorganische chemische produkten, treden naar voren. Reeds geruime tijd werd voor grote bedragen aan elektrische machines en toestellen ingevoerd, daarnaast andere machines. Verduurzaamde melk blijft onder de voedingsmiddelen in het verkeer met sommige landen (in hoofdzaak die van de Caribische zone) van betekenis, evenals aardappelen. In 1961 deed zich een opmerkelijke stijging voor van de uitvoer van margarine uit Nederland naar enige Latijns-Amerikaanse landen. Mogelijk is dit een gevolg van concern-overwegingen.

Men behoudt de indruk dat de gehele handel van Nederland met Latijns Amerika verder zou kunnen worden ontwikkeld. Zo koopt slechts een enkel land (Argentinië) wetenschappelijke instrumenten voor enigszins aanzienlijke bedragen in ons land, terwijl alle belangrijke landen in dat deel van de wereld deze instrumenten in het groot invoeren uit de Verenigde Staten, de Duitse Bondsrepubliek, Frankrijk, Engeland enz. Evenmin valt echter te ontkennen dat de Latijns-Amerikaanse markt in het algemeen moeilijk is en dat zij onder meer gespecialiseerde kennis (ook talenkennis) en ervaring eist, daarenboven de normale voorzichtigheid en een abnormaal grote mate van geduld.

Juist in een tijd van langdurige hoogconjunctuur in ons land is het gevaar niet denkbeeldig dat deze toch interessante markt, die mede dank zij het plan-Kennedy een goede toekomst heeft, door Nederland wordt verwaarloosd.

Amsterdam.

Dr. H. RIEMENS.

Dr. W. J. Venter: The incidence of taxation on the brewing industry. A theoretical and empirical study of taxation impact on South African breweries in comparison with those of particular European countries. Academisch proefschrift, V.U., Drukkerij J. Heijnis Tsz., Zaandijk 1961, 256 blz., f. 12,50.

Dr. Venter is naar alle waarschijnlijkheid „uit het Zuid-afrikaanse bier voortgekomen”. Dit kan tenminste worden opgemaakt uit het feit dat hij na zijn studies in Zuid-Afrika en aan de Vrije Universiteit te Amsterdam als onderwerp voor zijn proefschrift de Zuidafrikaanse brouwerij koos. Zoals de ondertitel reeds doet vermoeden, wil de schrijver de plaats van de Zuidafrikaanse brouwerij bepalen ten opzichte van die in enkele Europese landen: Nederland, België, Groot-Brittannië en West-Duitsland. Hij doet dit op gedegen wijze in een prettig leesbare stijl. De hoofdzaak van zijn studie ligt in de vergelijkende bewerking van statistisch materiaal, getuige ook de medewerking van de nationale bierinstituten uit de verschillende landen, waarvan in het woord vooraf wordt gewag gemaakt. Daarbij geeft hij een aardig historisch overzicht, telkens van de vijf landen naast elkaar. Aan deze historische en statistische gegevens laat Venter theoretische bespiegelingen vooraf gaan.

Afwenteling.

Als concreet punt voor het vergelijken van de brouwerijen in de verschillende landen heeft de schrijver de belastingdruk gekozen. Deze wordt gevormd door de accijns, de invoerrechten en de omzetbelasting; belastingen op de winst zijn buiten beschouwing gelaten. Hij heeft echter geen genoegen genomen met het louter constateren van de verschillen in de werkelijke belastingdruk, maar heeft de afwenteling van deze belastingen door de brouwerij tot onderwerp van zijn studie gemaakt, en wel de historische afwenteling zoals deze uit het statistische materiaal blijkt. Vandaar dan ook de nadruk welke in het theoretische gedeelte op de afwentelingsproblematiek ligt.

Micro-analyse.

De beperking tot één bedrijfstak brengt noodgedwongen een vernauwing van de horizon met zich, omdat slechts een afgesloten sector van het economisch proces in beschouwing wordt genomen. Hier is dus de partiële analyse op haar plaats, waardoor het een micro-economische studie is geworden. Men kan zich afvragen of hieraan nog wel behoefte bestaat in het huidige macro-economische aera. Musgrave heeft in „The theory of public finance” bezwaar gemaakt tegen het onderscheid in macro-economische en micro-economische belastingeffecten. Vanzelfsprekend weerlegt Venter de opvatting van Musgrave en ik kan wel meegaan met zijn stelling dat de micro-economische methode voor een afgescheiden markt nog wel zin kan hebben, ook als onderdeel bij het bepalen van het macro-economische fiscale beleid.

Marktvorm.

Voor de micro-economische analyse van de belastingafwenteling is de marktvorm van veel belang. Het afwentelen van een belasting is immers een normaal prijsvormingsproces. Nadat Venter in het theoretische gedeelte aandacht

heeft geschonken aan de relatie marktform — belastingafwenteling, schetst hij in het tweede gedeelte van de studie een zeer duidelijk beeld van de werkelijke marktverhoudingen. Wat hierbij opvalt is dat in de vijf landen, die worden vergeleken, de organisatie van de markt dezelfde is. Overal is een sterke concentratie van ondernemingen opgetreden, waarnaast zich een groep kleine ondernemingen handhaaft. Alle brouwerijen zijn in elk land verenigd in een horizontaal orgaan: een bierbureau. Door dit orgaan wordt de verkoopprijs van bier vastgesteld, terwijl het ook de kosten van grondstoffen en arbeid regelt en de collectieve reclame — dan plotseling „propaganda” geheten — verzorgt.

Bij de beslissingen in het bierbureau heeft de kleine groep grote ondernemingen natuurlijk een stemmenmeerderheid. Via het nationale bierbureau binden zij de kleine ondernemingen, ook formeel, aan hun verkoopprijs. Concurrentie tussen de brouwerijen kan worden uitgevochten op andere gebieden dan de hoogte van de prijs, nl. door kwaliteitsverschillen, beheersing van detailhandel en reclame. Deze marktconstellatie is indirect een price-leadership, een partieel oligopolie.

Bij het opstellen van een definitie van het door hem te hanteren begrip belastingafwenteling gaat Venter uit van de oligopolistische situatie. In de literatuur over de micro-economische belastingafwenteling wordt een globale indeling in marktvormen gemaakt: volledige mededinging, volledig monopolie en oligopolie. Als kenmerk van de laatste vorm geldt, dat de ondernemer een prijszetter op een eigen stukje van de markt is. Van dit begrip oligopolie ging Venter uit. Omdat de afwenteling dan mede gekenmerkt wordt door een wijziging in de afgezette hoeveelheid, wil hij daaraan de afwenteling meten. Hij wijkt dus af van het gangbare begrip belastingafwenteling dat een inkomenswijziging is ten gevolge van belastingheffing.

Nu is het wel verklaarbaar, waarom hij tot deze afwijkende definitie kwam, want in het hem beschikbaar gestelde statistische materiaal trof hij wel de afzetcijfers en waarschijnlijk niet de winstgegevens van brouwerijen aan. Bij gebrek aan beter moest hij zijn meetpunt wel verleggen naar de hoeveelheidscomponent van de afzet. Zijn definitie houdt dus een pragmatisch begrip in.

Het is de vraag, of de schrijver dusdoende juist handelde. De marktconstellatie waarop zijn statistisch materiaal betrekking heeft, is een price-leadership, hetgeen inhoudt dat het beperkt aantal grote ondernemingen prijszeters zijn, terwijl de groep kleine ondernemingen deze prijs als gegeven aanvaarden en hun hoeveelheden daaraan aanpassen. Deze laatste groep is dus meer in de situatie van mededinging. Het gaat niet aan op deze groep zonder meer de afwentelingsregels zoals deze gelden bij het oligopolie, toe te passen.

Nu zou men kunnen stellen dat de groep kleine ondernemingen zo weinig in het bier te brokkelen heeft, dat ze buiten beschouwing kan worden gelaten. Zodoende zou Venters definitie gered zijn, want op de enkele grote ondernemingen zijn de oligopolieregels wel toepasselijk. Doch dan komen de nieuwere theorieën over het partieel oligopolie in het gedrang zoals deze zijn uiteengezet door Witteveen¹⁾. Daarin wordt immers een verband gelegd tussen de prijs die de grote ondernemingen zetten en de productiecapaciteit van de kleine ondernemingen. Witteveen acht

¹⁾ Prof. Dr. H. J. Witteveen: „Winsttaandeel en economische groei” in „De Economist”, jaargang 109 (1961), blz. 145-185.

een lange termijn-evenwicht bereikt, wanneer de evenwichtsprijs wordt bepaald door de gemiddelde totale kosten van de kleine ondernemingen. Ligt de prijs daarboven, dan vergroten de kleine ondernemers automatisch hun aanbod. Bij een prijs die onder de lange termijn-evenwichtsprijs ligt, krimpt het aanbod van de kleine ondernemingen. Venter kan dus niet veel succes hebben bij zijn pogingen, de belastingafwenteling te meten aan de afgezette hoeveelheid. Daar komt nog bij, dat de grote ondernemingen de gemiddelde kosten van de kleintjes niet kennen. Volgens Witteveen streven zij daarom naar een constant markt-aandeel om de evenwichtsprijs te zoeken die met de gemiddelde kosten van de kleine ondernemingen overeenkomt. Wanneer dit zo is, zijn veranderingen in de afgezette hoeveelheden eerder een gevolg van de „trial and error”-methode om de evenwichtsprijs te vinden dan van belastingheffing.

Substitutie.

Schenkt Venter weinig aandacht aan deze onderlinge substitutie, veel belang hecht hij aan de concurrentie met andere dranken. Deze substitutiemogelijkheid is eigenlijk het belangrijkste punt van zijn onderzoek. Want maatstaf voor de afwenteling noemt hij de wijziging in het consumptievolume van elk van de alcoholische dranken als gevolg van veranderingen in de belastingen, geheven op deze dranken. Venters afwentelingsbegrip is dus in wezen een instrument om de gevolgen van het heffen van belasting op de mededinging van verwante goederen te meten. Hierdoor treedt hij wel ver buiten de traditionele afwentelingsproblematiek.

Uit zijn studie blijkt wel, dat de concurrentie met verwante dranken groot is. Wie iets te maken heeft met de productie en verkoop van bier, vindt vooral in de laatste hoofdstukken van Venters studie interessante gegevens en conclusies.

Vermelding verdient nog de uitvoerige bibliografie. De meest opmerkelijke titel daarin is wel: „Het bier van alle kanten bezien”; dat moet wel in een doorzichtig vat hebben gezeten. . . .

¹⁾s-Gravenhage.

Drs. J. C. P. A. VAN ESCH.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De stijging van de bankbiljettencirculatie is, overigens geheel in overeenstemming met de ervaringen van vorige jaren, reeds in het midden van de maand begonnen. In het vorig jaar bedroeg de uitbreiding in ongeveer dezelfde periode f. 85 mln., thans f. 86 mln., weliswaar iets hoger, doch bij de inmiddels gestegen loonsom toch een zeer matige toeneming. Men schrijft de vroegtijdige en relatief omvangrijke expansie van de bankpapieromloop algemeen toe aan de vakantie, die midden juli snel het hoogtepunt tegemoet gaat. In de verslagweek zal de uitbreiding verdere voortgang hebben gehad. De verzilvering van de vakantiebonnen van de bouwvakarbeiders zal hierbij een rol hebben gespeeld.

De goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank is in de 16 juli eindigende week niet onbelangrijk gestegen. De dollarkoers heeft in de afgelopen week enkele malen het onderste interventiepunt bereikt, zodat mag worden aangenomen, dat de Centrale Bank ook deze week

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

Hoofdkantoor Nederland:
Herengracht 475, Amsterdam-C. tel. 221322
Head Office Canada:
1130 Bay Street, Toronto 5

...meer dan anderhalve
eeuw levensverzekering

valuta uit de markt heeft moeten nemen en gulden heeft toegevoerd. Dit heeft een zeker tegenwicht gevormd tegenover de uitbreiding van de bankbiljettencirculatie.

De Agent van het Ministerie van Financiën is met ingang van 12 juli begonnen met verkoop van tweemaandspromessen over de toonbank tegen $2\frac{1}{8}$ pCt., waaruit blijkt, dat het Rijk met grote vasthoudendheid blijft streven naar een compenserende afgiftpolitiek. De belangstelling voor dit papier is de laatste tijd zeer bevredigend.

Uit de halfjaarscijfers, die als enige bankinstelling door de Amsterdamsche Bank worden gepubliceerd blijkt, dat de winst in de bankwereld goed kan worden gehandhaafd. Dit in tegenstelling tot vele andere delen van het bedrijfsleven.

Kapitaalmarkt.

Geheel in overeenstemming met de verwachtingen komt uit de zojuist gepubliceerde cijfers naar voren, dat aan de hand van de geraamde aankopen en bestellingen mag worden verwacht, dat in 1962 minder omvangrijke investeringen in vaste activa zullen plaatsvinden dan in vorige jaren. Minder investeringen vergen minder financieringsmiddelen, zodat zich reeds een aanpassing aan het voltrekken is aan de gedaalde mogelijkheden tot winstfinanciering. Het succes van de emissie Albert E. Reed bewijst opnieuw dat, wanneer het geboden rendement aan de marktverhoudingen is aangepast, resultaat niet uitblijft. Niet alleen institutionele beleggers, waarvan men dit kan verwachten, doch ook particulieren blijken hiervoor gevoelig.

Dat de beurs nog ruime uitslagen naar boven en naar beneden laat zien duidt erop dat psychologische factoren thans nog een relatief belangrijke rol bij de koersvorming spelen. De grotere dan de „normale” onzekerheid zal nog wel enige tijd de gang van zaken blijven beïnvloeden.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	13 juli 1962	20 juli 1962
Algemeen	410	431 - 316	350	342
Intern. concerns	566	594 - 420	472	457
Industrie	366	396 - 302	329	326
Scheepvaart	184	186 - 134	142	144
Banken	253	270 - 221	235	234
Handel enz.	160	171 - 132	143	143

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 132,20	f. 130,50
Philips G.B.	984 $\frac{1}{4}$	f. 165,70	f. 161,10
Unilever	f. 189,70	f. 149,20	f. 144,20
Robeco	f. 252,50	f. 203,50	f. 200
Hoogovens, n.r.c.	776	599	564
A.K.U.	404 $\frac{3}{4}$	378	367
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	755	750
Zwanenberg-Organon	1.024	897	882
Interunie	f. 228	f. 178,50	f. 175,50
Amsterd. Bank	396	370	368
New York.			
Dow Jones Industrials	731	590	577
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,12	4,48	4,50
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	3,37	
lokale a)	3,55 b)	3,89	
Disconto driemaands schatkist- papier	1 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{8}$	2 $\frac{1}{8}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.
b) 19 december. C. D. JONGMAN.

De Raad voor de Predikantspensioenen en het Bestuur van Pensioenfondsen voor kerkelijke medewerkers van de Nederlandse Hervormde Kerk roepen gegadigden op voor de functie van

adjunct-directeur

der door hen bestuurde instellingen.

De gedachten gaan uit naar een kandidaat van maximaal 45 jaar, die door opleiding en praktijk voldoende bekend is met de bij het beheer van pensioenfondsen voorkomende vraagstukken op actuaarisch, financieel en administratief gebied en die in staat is leiding te geven.

De voorkeur heeft een medelevend lid der Nederlandse Hervormde Kerk.

Bij welslagen bestaat uitzicht op een benoeming, na enkele jaren, tot directeur.

Het minimum-salaris bedraagt f. 18.000.

Voor serieuze gegadigden bestaat de mogelijkheid nadere inlichtingen te ontvangen. Eigenhandig geschreven sollicitaties, welke strikt vertrouwelijk zullen worden behandeld, dienen te worden gericht tot Raad en Bestuur bovengenoemd, adres: secretariaat der Ned. Herv. Kerk, Carnegielaan 9, Den Haag.

RIJKSLUCHTVAARTDIENST

Ter standplaats 's-Gravenhage kan als Hoofd van het Bureau Economische Zaken worden geplaatst een

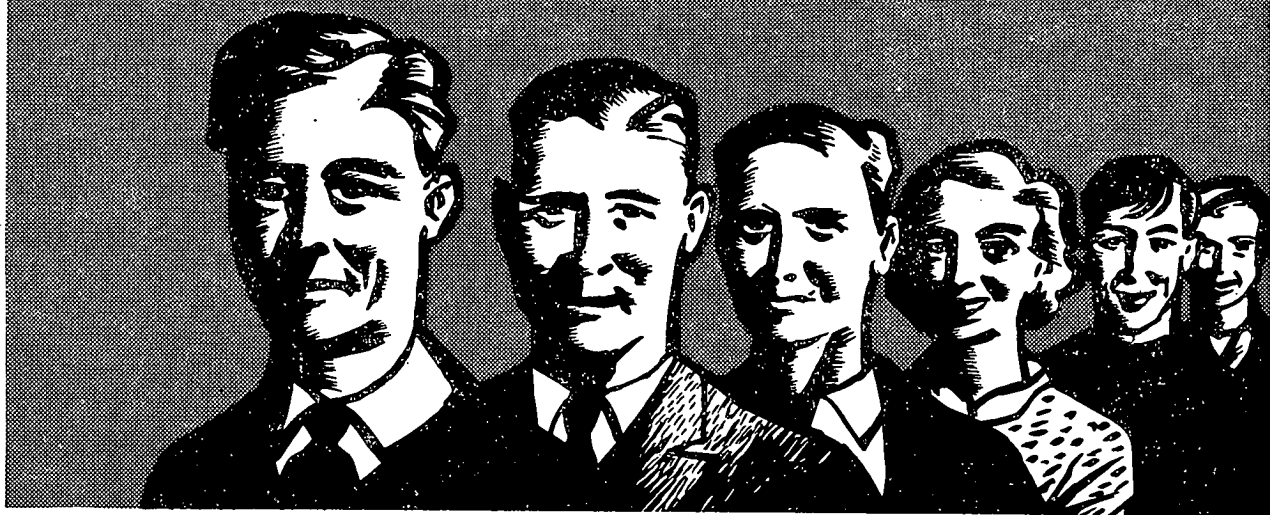
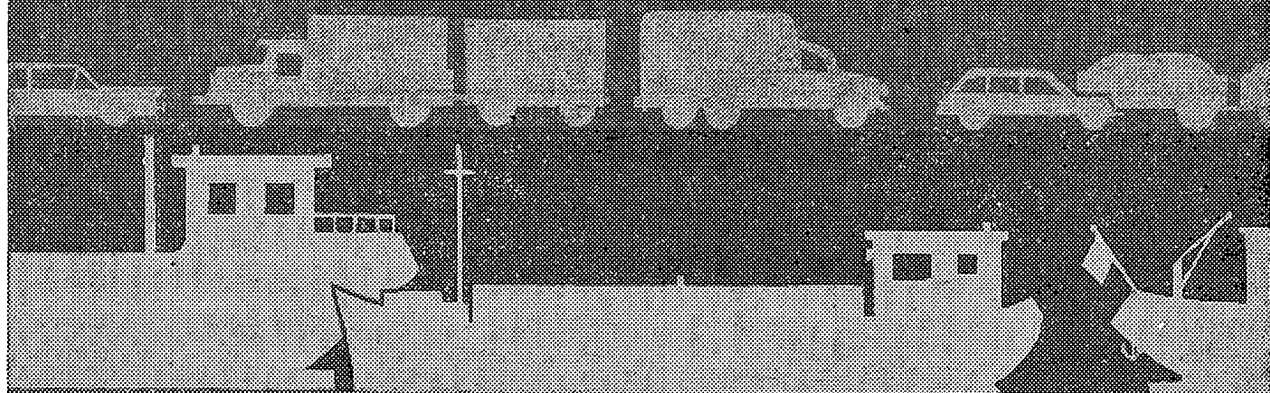
ECONOMISCH DOCTORANDUS

die o.m. zal worden belast met de behandeling en medebehandeling van aangelegenheden met economische en statistische aspecten t.b.v. het te voeren beleid, een en ander mede op grond van de internationale ontwikkeling in economische en statistische vraagstukken m.b.t. de burgerlijke luchtvaart. Leeftijd tot ca. 50 jaar.

Bereikbaar max. salaris f. 1.216,— per maand, excl. huurcomp. en 4% vakantie-toeslag. Eigenh. geschr. soll. onder no. 2-1261/7188 (in linkerbovenhoek env. en brief) te zenden aan het bureau Personeelsvoorziening van de Rijksoverheid, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen onder tel. (070) 51 23 81, toestel 322.

FRIESLAND

een voorbeeld van geslaagde industrialisatie

Na de Tweede Wereldoorlog werd begonnen met de uitvoering van het industrialisatieplan van Friesland. Wegen, kanalen en industrieterreinen kwamen tot stand, premie en subsidie wordt verleend. Sinds 1959 hebben zich in de 11 kernen reeds een 100-tal bedrijven gevestigd, waarvan er verscheidene inmiddels belangrijk werden uitgebreid. Dit bewijst dat de industrie in Friesland een gezonde voedingsbodem vindt. Maar er is nog ruimschoots plaats voor vele andere

bedrijven en niet alleen plaats, maar ook personeel. De hogere, middelbare en lagere technische scholen leverden de laatste jaren bijna 2.000 afgestudeerde leerlingen op.

De Friezen staan voor u klaar om industriële medewerkers te worden, hun toewijding en intelligentie zullen u niet teleurstellen.

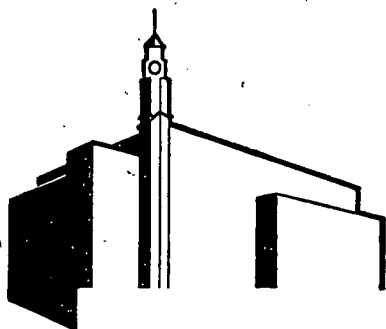
De ondernemer die vooruit kijkt, kijkt naar Friesland.

Dit zijn de 11 kernen: Bergum - Dokkum - Drachten - Harlingen - Heerenveen - Kootstertille (gem. Achtkarspelen) - Leeuwarden - Lemmer - Oosterwolde - Sneek - Wolvega.

Friesland kunt u bouwen

Inlichtingen: de Industrialisatie-raad der Friese Kernen, Sophialaan 1, Leeuwarden, tel. (05100) 28144-28145.

MAANDSTAAT
(IN GULDENS)
PER 30 JUNI 1962

	<i>vorlg jaar</i>	<i>30/6/1962</i>		<i>vorlg jaar</i>	<i>30/6/1962</i>
DEBET			CREDIT		
Kas, kassiers en daggeldleningen	f 237.703.567	f 147.510.332	Kapitaal	f 90.010.000	f 90.010.000
Nederlands schatkistpapier	f 587.105.467	f 522.884.066	Reservefonds	f 59.000.000	f 75.000.000
Ander overheidspapier	f 47.055.647	f 53.331.311	3% Deposito-obligatiën per 1962 en leningen Maatschappij voor Middellang Crediet	f 110.415.000	f 151.885.000
Wissels	f 43.157.773	f 48.418.228	Deposito's op termijn	f 582.540.033	f 560.665.169
Bankiers in binnen- en buitenland	f 301.040.764	f 335.952.172	Crediteuren	f 1.676.777.078	f 1.751.936.437
Effecten en syndicaten	f 87.652.498	f 121.811.082	Genomen daggeldleningen		f 10.000.000
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	f 113.467.315	f 133.822.881	Geaccepteerde wissels	f 35.058.375	f 30.754.394
Debiteuren	f 1.200.025.708	f 1.347.685.284	Door derden geaccepteerd	f 184.495	f 226.065
Deelnemingen (inclusief voorschotten)	f 38.976.491	f 47.425.296	Overlopende saldi en andere rekeningen	f 102.200.250	f 88.363.588
Gebouwen	f 1	f 1			
	f 2.656.185.231	f 2.758.840.653		f 2.656.185.231	f 2.758.840.653

AMSTERDAMSCH E BANK

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVZERZEKERING EN LIJFRENT E

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENG ELO - HAARLEM